

LUNDS
UNIVERSITET

LUNDS UNIVERSITET
Institutionen för psykologi

Psykologexamensuppsats
Vårterminen 2007

Homo, gay, flata – är inte det samma sak?

En diskursanalytisk intervjustudie med icke-heterosexuella kvinnor

Torun Jansson & Tove Lundberg

Handledare:
Margot Bengtsson

Examinator:
Magnus Lindgren

Jansson, T., & Lundberg, T. (2007). Homo, gay, flata – är inte det samma sak? En diskursanalytisk intervjustudie med icke-heterosexuella kvinnor. Psykologexamensuppsats, Institutionen för Psykologi, Lunds Universitet. Vol. IX (2007):25

SAMMANFATTNING

Utifrån teorier grundade i framför allt socialkonstruktionism, samt kritik som riktats mot dessa, söker denna studie presentera ett mer problematiserande sätt att se på icke-heterosexualitet än vad som tidigare presenterats i svensk psykologisk homo-, bi- och transsexualitetsforskning. Semistrukturerade intervjuer med 14 icke-heterosexuella kvinnor och diskursanalys av materialet genomfördes. Diskurser om sexualitet som informanterna berörde och positionerade sig mot kartlades. Fyra diskurser beskrevs: ”diskursen om definiering, helst som antingen eller (heterosexuell eller homosexuell)”, ”diskursen om normalitet”, ”diskursen om sexualiteten som fast och oföränderlig” samt ”diskursen om en enhetlig sexualitet”. Informanternas olika sätt att förhålla sig till och utmana de positioner som erbjuds genom diskurserna diskuterades. Slutligen diskuterades vilka implikationer dessa resultat får för psykologer som arbetar med icke-heterosexuella kvinnor, samt hur diskursiv positionering kan förstås ur ett psykologiskt perspektiv.

Nyckelord: *bisexualitet, diskursanalys, homosexualitet, icke-heterosexualitet, kvinnor, lesbisk, psykologi, sexualitet, sexuell identitet, sexuell läggning, socialkonstruktionism*

ABSTRACT

Based upon theories founded on social constructionism, and criticism raised against these theories, this study aims to present a more complex perspective on non-heterosexuality from what has earlier been presented in Swedish lesbian, gay, bisexuality and transsexuality research. Fourteen semi-structured interviews with non-heterosexual women were analyzed using a discourse analytic approach. Four discourses about sexuality were described: “definition, preferably as either-or (heterosexual or homo-sexual)”, “normality”, “sexuality as constant and unchangeable”, “sexuality as homogenous”. Different ways of relating to and challenging the positions offered through these discourses were discussed. In conclusion, the study discussed which implications these findings have for psychologists working with non-heterosexual women, and how discursive positioning can be understood from within a psychological framework.

Keywords: bisexuality, discourse analysis, homosexuality, lesbian, non-heterosexuality, psychology, sexuality, sexual identity, sexual orientation, social constructionism, women

Denna uppsats hade aldrig blivit vad den är utan många människors generösa hjälp. Tack till Margot Bengtsson; var hade vi varit idag utan all din inspiration och kämparglöd? Tack till Hans Hanner för augustifrukost med många tankar och boktips! Tack också till Kalle och Sabina för ert outhärliga stöd, tålamod och kloka tankar. Och alla informanterna; tack för era oerhört generösa berättelser om det som känns där innerst inne och lite till. Era tankar har inte bara gjort denna uppsats möjlig utan har tillsammans med många intelligenta teoretiker förändrat oss som människor!

Torun: Tack till er vänner och systrar som lärt mig att ifrågasätta och tänka vidare från första början. Tack till mina sambor för den där goda grunden jag behöver för att kunna åstadkomma något alls. Tack till Kalle för skarpsinne, kritik och ständig närvaro – för kärlek i ord och handling. Slutligen största tacket till Te för alla stunder som vidgat vyer och fört oss vidare, för all den tid vi tillsammans lagt ned och för din vänskap som är så viktig för mig.

Tove: Tack till min familj som har gjort mig till den jag är idag. Tack till kaffet och havet, livets källor, som har hållit mig vaken och inspirerat till många resonemang. Tack till min själssystem, med dig är livet alltid både och, samtidigt. Slutligen tack till To för att du ville dela denna resa med mig. Tack för alla timtals diskussioner om bland annat bollar i bollen, alla tusen tecken som har skrivits och framför allt tack för din betydelsefulla vänskap.

INNEHÅLL

INLEDNING	7
Syfte	8
DEFINITIONER OCH AVGRÄNSNINGAR	9
Kön och genus	10
Valet av begreppet icke-heterosexualitet	11
TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER - SOCIALKONSTRUKTIONISM	14
Dominerande psykologi och synen på icke-heterosexualitet	15
Socialkonstruktionismens kritik	16
Socialkonstruktionistiska grundantaganden	17
Socialkonstruktionism, språk och sexualitet	19
Socialkonstruktionismens psykologiska tillkortakommanden	21
Queer och heteronormativitet	23
Psykologins politiska dimensioner	25
SOCIALKONSTRUKTIONISTISK METOD	26
Diskursanalys	27
Foucault-inspirerad diskursanalys	28
Begränsningar hos Foucault-inspirerad diskursanalys	29
FRÅGESTÄLLNINGAR	29
METOD	30
Deltagare	30
Intervjuer	31
Analys	32

RESULTAT FRÅN DISKURSANALYSEN	33
Diskursen om definiering, helst som antingen eller	35
<i>Problem med de tillgängliga positionerna</i>	36
<i>Motstånd mot de diskursiva positionerna</i>	37
<i>Könsidentiteten som alternativ position</i>	39
Diskursen om normalitet	40
<i>Normalitet och heteronormativiteten</i>	40
<i>Att tänja normalitetsdiskursen</i>	42
<i>Att ifrågasätta diskursen om normalitet</i>	43
<i>Normalitet och kön</i>	44
Diskursen om att sexualiteten är fast och oföränderlig	45
<i>Problem med de tillgängliga positionerna</i>	47
<i>Bisexualitet som övergång och identitet</i>	48
<i>Etiologidiskursen</i>	50
Diskursen om en enhetlig sexualitet	50
<i>Behovet av praktik för att sätta ord på sina känslor</i>	51
<i>Den alternativa diskursen att sexualiteten inte är enhetlig</i>	52
DISKUSSION	54
Socialkonstruktionismens bidrag till psykologin	55
Psykologiska bidrag till socialkonstruktionismen	57
<i>Identifikation, definiering/benämning och positionering</i>	58
<i>Känslan av själv och relationer med andra</i>	61
Vidare teoretiska frågor och brister i upplägget	63
<i>Extradiskursiva fenomen och skillnader mellan diskurser</i>	63
<i>Validitet i socialkonstruktionistisk forskning</i>	65
<i>Brister i upplägget</i>	66
REFERENSER	69
APPENDIX 1 "KONTAKTANNONS/INTERVJUPERSONER SÖKES"	72
APPENDIX 2 "INTERVJUMALL"	73
APPENDIX 3 "INNEHÅLLSANALYS"	74

INLEDNING

Självordsförsök och självordstankar, oro, ångest, stress, skamkänslor samt ökad alkohol- och drogkonsumtion är bara några av de aspekter av psykisk ohälsa som genom både internationell och svensk forskning har visat sig vara vanligare bland icke-heterosexuella än bland heterosexuella (se till exempel Hanner, 2002; 2005; Moseng, 2002; Roth, Boström & Nykvist, 2006; Rothblum, 1994; Westerståhl, 1996 för en närmare genomgång). Ur psykologens perspektiv borde forskning kring homo-, bi- och transsexualitetsfrågor (förkortas HBT¹-frågor) således vara högt prioriterat. Så är dock inte fallet i Sverige idag. De HBT-studier som trots allt har bedrivits är dessutom deskriptiva till sin natur och bygger antingen på psykodynamiska och -analytiska teorier och/eller positivistisk forskning. Dessa studier har förutom kartläggningar av ohälsa och riskfaktorer ofta reducerats till att studera homosexualitet som en avvikelse från heterosexualiteten eller studera etiologi (se Ambjörnsson, 2006; Hanner 2002; 2005, Lee & Crawford, 2007; McFadden & Sneddon, 1998; Rothblum, 1994). Svensk HBT-forskning har till exempel kartlagt homofobi och hatbrott (Knutagård & Nidsjö, 2004; Tiby, 1999), stigmatisering och marginalisering (diskuteras i Hanner, 2002), psykisk ohälsa (Hanner, 2005) samt undersökt föräldrars upplevelser av att ha ett barn som är homosexuellt (Danielsson, 2005). Hela den psykologiska HBT-forskning som bedrivits i Sverige under de senaste tio åren utgörs i princip av de ovan refererade studierna.

Ovanstående typ av psykologisk forskning har dock på senare tid utmanats av bland annat feministiska och socialkonstruktionistiska teorier eftersom den inte tar hänsyn till hur vetenskapen samt de sociala och samhälleliga förhållandena är med och formar människors tillvaro (Andrews, 2006; Coyle & Kitzinger, 2002; McFadden & Sneddon, 1998; Stainton Rogers & Stainton Rogers, 2001). Med rötter i socialkonstruktionismen är till exempel queerteorier² mycket kritiska till tidigare homosexualitetsforskning och vill istället för att studera avvikelser från normer skapa mer nyanserade diskussioner om sexualitet, samhälle, identitet och utanförskap för att kunna skapa mer genomgripande samhälleliga förändringar och således förändra människors livsvillkor. Forskaren bör därför, med hjälp av andra metoder än de man traditionellt använder inom psykologin, flytta fokus från individen och dennes

¹ Förkortningen HBT utökas ofta på senare tid till LH/GBTQ inom internationell forskning (som står för lesbiska, homosexuella/gay, bisexuella, trans- och queerpå personer, se till exempel Harding & Peel, 2007).

² Dessa teorier växte fram inom akademiska kretsar ungefär samtidigt som queerrörelsen i början av 1990-talet. Se Rosenberg (2002) och Ambjörnsson (2006) för en historisk bakgrund till queerrörelsens framväxt.

sexualitet till att granska den sociala kontext individen lever i (se till exempel Rosenberg, 2002; Willig 2001; Winther Jørgensen & Phillips, 2000).

Teorier inom feminism, postmodernism, postkolonialism och socialkonstruktionism belyser dessutom de kopplingar som finns mellan vetenskap och politik (exempelvis LaFrance & Stoppard, 2006; Lee och Crawford, 2007; Stainton Rogers & Stainton Rogers, 2001). Forskning grundat i dessa teorier visar till exempel att psykologi som vetenskap, vad som studeras och hur, påverkas av den sociala och politiska omgivningen. Detta är särskilt tydligt då man studerar fenomen som just genus eller sexualitet. Lee och Crawford (2007) visar till exempel hur forskningen om kön och genus förändrades drastiskt av andra vågens feminism i slutet på 1960-talet, och hur forskningens syn på lesbiska och bisexuella kvinnor har förändrats över tid på grund av det alltmer accepterande politiska klimatet i USA.

Teorier grundade i feminism, postmodernism, postkolonialism och socialkonstruktionism har dock en del luckor när det gäller att förstå människan och hennes sexualitet som, ur ett psykologiskt perspektiv, innebär en del problem då man lyfter fram språkets betydelse men inte bidrar till någon vidare förståelse av "inre" psykologiska fenomen som känslan av ett själv och/eller självmedvetenhet (Burr, 2003; DeLamater & Hyde, 1998; Layton, 1998; Weeks, 2003; Willig, 2001).

Syfte

Med ovanstående som utgångspunkt har denna uppsats två huvudsakliga syften. Det första övergripande syftet är att bidra med kunskap som syftar till att psykologer som yrkesgrupp får en större förståelse för och bättre möjligheter att möta kvinnor som inte är heterosexuella. Det andra, mer specifika, syftet är att presentera ett mer problematiserande sätt att se på icke-heterosexualitet än vad som tidigare presenterats i svensk psykologisk HBT-forskning. Detta sker genom att använda teorier som grundar sig i framförallt socialkonstruktionism. På grund av den kritik som har riktats mot socialkonstruktionismen är även ett undersyfte att försöka ena psykologiska och socialkonstruktionistiska teorier.

Vi hoppas att uppsatsen för det första bidrar med psykologisk kunskap som ökar förståelsen för just icke-heterosexuella kvinnors olika sätt att se på sig själva och sin omvärld; och för det andra att dessa kvinnors erfarenheter bidrar till att psykologi som ämne och vetenskap kan

fortsätta att utvecklas eftersom, enligt Brown (refererad i Lee & Crawford, 2007, s. 111) "[...] *experiences of biculturalism [and] marginality [...] could, if fully incorporated into research and theory, alter psychology's dominant theories of the self and relationships, its methods of inquiry, and its epistemological assumptions*".

DEFINITIONER OCH AVGRÄNSNINGAR

Begreppen *genus* och *sexualitet* används och analyseras ofta parallellt i olika teorier (Rosenberg, 2006; Stainton Rogers & Stainton Rogers, 2001; Weeks, 2003). De intima kopplingarna mellan begreppen illustreras till exempel genom användningen av kategorier som hetero-, bi- eller homosexuell, där kategorierna i sig grundas på en uppfattning att det redan på något sätt existerar en könsuppdelning mellan två kön (Rosenberg, 2002; Weeks, 2003). Många queerteoretiker, bland andra Butler (refererad i Rosenberg, 2002, s. 74), menar att man bör "*rasera ett binärt tänkande i fråga om kön och sexualitet*" och således se dem båda som flexibla och svårfångade samt helt beroende av varandra. Ett sådant upplösande av både sexualitet och kön aktualiseras i studier av olika typer av könsöverskridande identiteter, som transidentiteter och intergender, vilket är vanligt inom queerforskning.³

Det finns dock teoretiker som menar att en upplösning av könskategorierna varken behöver vara frigörande eller givande vetenskapligt sett (Layton, 1998; Segal, 1999), och att det finns en viktig skillnad mellan kön och sexualitet som fenomen, framförallt ur ett feministiskt perspektiv (Magnusson, 2003; Rosenberg 2006; Weeks, 2003). Således bör de rent teoretiskt särskiljas från varandra. Rubin (refererad i Rosenberg, 2006), menar till exempel att man analytiskt bör separera begreppen *genus* och *sexualitet* från varandra för att kunna studera deras sociala existens var för sig. Hon menar att detta blir extra viktigt när man studerar lesbiska kvinnor. Tidigare feministisk forskning har, enligt Rubin, ofta kartlagt det kvinnoförtryck som lesbiska kvinnor som grupp är utsatta för men inte lyft det sexuella förtryck som de, som sexuellt avvikande, också är utsatta för. Att icke-heterosexuella kvinnor positioneras dels genom att de är kvinnor och dels genom sin sexualitet menar också Lee & Crawford

³ Denna typ av forskning är mycket angelägen, särskilt med tanke på att Folkhälsorapporten (Roth et al, 2006) presenterade resultat som visade att personer som identifierar sig som transsexuella mår sämre än andra personer inom HBT-gruppen.

(2007). Att som grupp marginaliseras på två olika sätt får psykologiska konsekvenser, både på gott och på ont (Lee & Crawford, 2007; Rothblum, 1994).

I tidigare forskning tycks dock sexualitetsbegreppet ibland falla i skymundan för genusaspekten. Med detta som grund är vi intresserade av att studera båda dessa fenomen men med huvudfokus på sexualiteten. Att göra en analys som ger sexualitet och genus lika stort plats är mycket angeläget men skulle vara alldeles för omfattande för denna examensuppsats. Vi anser dock att det är viktigt att vi trots betoningen på sexualitet tydliggör den syn på kön/genus som ligger till grund för uppsatsen.

Kön och genus

Kön kan förstås som något biologiskt, psykologiskt och socialt (Magnusson, 2003). De biologiska skillnader mellan kvinnor och män som har kunnat uppvisas gäller framför allt skillnader i anatomi, hormoner och gener. Den största biologiska skillnaden mellan könen är reproduktionen vilket av flera teoretiker ses som en möjlig och tillräcklig utgångspunkt för att genom köns kategorier skilja mellan dem som har fysiologiska förutsättningar att vara gravida och föda barn, kvinnor, och de som inte har det, män. Uppfattningarna om vad denna förmåga innebär, psykologiskt och socialt sett, skiljer sig dock mellan teoretikerna (Stainton Rogers & Stainton Rogers, 2001).

Nyare psykologisk forskning har inte kunnat kartlägga några avgörande skillnader mellan män och kvinnor, förutom vissa små skillnader när det gäller aggression och sexuellt beteende. Skillnaderna tenderar dock oftast att vara betydligt större inom köns kategorin än mellan könen (Hyde, 2005). Psykologiskt kön betecknar i viss litteratur könsidentitet, det vill säga vilket kön vi anser oss tillhöra och vilken individuell psykologisk betydelse detta har för oss; vår syn på oss själva och våra möjligheter. Detta är nära kopplat till, och samspelar med, det som kallas socialt kön, eller genus. Genusbegreppet kan till viss del kopplas ihop med socialkonstruktionistisk teori och betecknar vanligtvis, enligt Magnusson (2003, s. 10), det *"[...] samhälleligt innebördsskapande och fokuserar på könsrelationer i hela spektrumet från historiskt skapade mönster av strukturella maktrelationer mellan kvinnor och män, över till könspräglade sociala samspel och individuell könsidentitet"*.

Magnusson menar att alla kända kulturer på något vis tillskriver en stor betydelse till det faktum att det biologiskt (reproduktionsmässigt) finns två kön. Genusperspektivet inom till exempel psykologisk forskning innebär dock att man, snarare än att fokusera på medfödda skillnader mellan män och kvinnor, intresserar sig för och studerar vilka, ofta normativa, föreställningar om och innebörder som tillskrivs vardera kön. Psykologisk genusforskning intresserar sig också för vilka konsekvenser, psykologiskt och socialt, som dessa föreställningar får (Magnusson, 2003). Även om olikheterna mellan könen inte är medfödda kommer föreställningarna om maskulint och feminint att påverka oss på olika sätt: hur vi uppfattar oss själva och andra, hur vi handlar och blir bemötta. Således kommer den erfarenhet som en individ har, antingen som man eller kvinna, förmodligen att skilja sig från den erfarenhet som någon annan som identifierar sig som, och blir identifierad som, det motsatta könet har. Även om kön inte är den enda kategorin som påverkar oss på detta sätt, anses det ofta vara en av de mest grundläggande (Ambjörnsson, 2006; Elwin-Nowak & Thomsson, 2003; Magnusson, 2003; Rosenberg, 2002; Stainton Rogers & Stainton Rogers, 2001; Weeks, 2003).

Vi har valt att studera just kvinnor eftersom en hel del HBT-forskning (exempelvis Hanner 2002; 2005; Moseng, 2002; Roth et al., 2006) tyder på att det tycks finnas vissa skillnader i erfarenheter och förekomsten av till exempel psykisk ohälsa mellan icke-heterosexuella män och kvinnor, där de icke-heterosexuella kvinnorna i regel mår sämre än männen. Dessa olikheter har gjort att till exempel Hanner (2002; 2005) har efterlyst forskning som undersöker icke-heterosexuella kvinnors och mäns livsvillkor var för sig. Kvinnor är dessutom klart underrepresenterade i forskningen kring icke-heterosexualitet, varför vi anser att det är mycket viktigt att lyfta fram deras erfarenheter (se till exempel Lee & Crawford, 2007; Moseng, 2002; Westerstahl, 1996).

Valet av begreppet icke-heterosexualitet

Som queerteoretiker och många andra sexualitetsforskare har poängterat är sexualiteten svår-fångad och problematisk att operationalisera (Ambjörnsson, 2006; Weeks, 2003). Tillsammans med andra aspekter, som till exempel sexuell selektion och attraktion, brukar sexuell läggning teoretiskt sett ses som en del av sexualiteten (DeLamater & Hyde, 1998). Rothblum (1994) poängterar att hur forskaren väljer att definiera sexuell läggning påverkar forskningsresultaten. Den grupp som skall studeras kommer nämligen att se väldigt

annorlunda ut om definitionen grundas på till exempel sexuell praktik istället för på självdefinition eller medlemskap i HBT-relaterad verksamhet.

Trots att begreppet sexualitet ses som bredare än begreppet sexuell läggning så används begreppen ibland synonymt i uppsatsen. Detta beror främst på att olika teoretiska inriktningar använder olika begreppsapparater. Begreppet ”sexuell läggning” används oftare i viss forskning, medan socialkonstruktionistiskt inspirerade forskare och teoretiker ofta tar avstånd från detta begrepp då man anser att ”läggningen” inte kan frikopplas från den övriga sexualiteten. Inom socialkonstruktionistisk forskning används därför termen ”sexualitet” i större utsträckning (se Burr, 2003; DeLamater & Hyde, 1998; Lundahl, 1998).

Queerteori presenterar minst fyra olika synvinklar utifrån vilka man kan definiera och studera sexualitet (Ambjörnsson, 2006). För det första kan man definiera sexualitet som en identitet. Detta sätt att förstå och definiera sexualitet är väl utbrett inom psykologisk forskning, och har ofta reducerats till en uppdelning av ett antal kategorier som till exempel uppdelningen mellan heterosexuell, homosexuell och bisexuell (DeLamater & Hyde, 1998; Lee & Crawford, 2007). En annan uppdelning som har förekommit, bland annat i den senaste svenska Folkhälsorapporten (Roth et al., 2006), är förutom de tre ovanstående kategorierna tilläggen homosexuell med vissa heterosexuella inslag (homo-hetero) eller heterosexuell med vissa homosexuella inslag (hetero-homo). Hur kategoriseringarna har benämnts och hur de anses förhålla sig till varandra, till exempel som dikotomier eller som delar av ett kontinuum, har dock varierat inom forskningen. Huruvida man anser att sexuell identitet på något vis är biologiskt determinerat, socialt konstruerat eller både och, skiljer sig också mellan olika undersökningar och mellan olika teorier (DeLamater & Hyde, 1998; McFadden & Sneddon, 1998; Rosenberg, 2002; Stainton Rogers & Stainton Rogers, 2001; Weeks, 2003).⁴

Ett stort problem för tidig HBT-forskning har varit att man genom att studera personer utifrån identifikation har uteslutit de personer som inte definierar sig som homo- eller bisexuella men som ändå har samkönade sexuella relationer. I forskning kring till exempel sexuellt överförbara sjukdomar har dock denna grupp varit av stort intresse (Rothblum, 1994). Detta är en av orsakerna till att man, istället för att utgå från identitet, har definierat sexualiteten utifrån sexuell praktik. Uttryck som ”män som har sex med män” (msm) och ”kvinnor som har sex

⁴ Identitetsperspektivet har fått mycket kritik, vilket utvecklas senare i den teoretiska redogörelsen för socialkonstruktionismen.

med kvinnor” (ksk) har blivit allt vanligare på senare tid inom verksamheter som sysslar med sexuell upplysning och rådgivning (Region Skåne, 2005; Riksförbundet för sexuellt likaberättigande, 2007). Definitioner som grundas i sexuell praktik kan dock i vissa avseenden kännas oanvändbara, särskilt ur ett psykologiskt perspektiv. Sexualitet är ju mer än en praktik. Det handlar också om det som känns, till exempel om attraktion, kåthet, passion och kärlek (Ambjörnsson, 2006; Centerwall, 2003; Hulter, 2004; Rosenberg, 2002; Weeks, 2003).

Ett tredje sätt kan därför vara att definiera sexualiteten utifrån begär, det vill säga vilken sorts praktik eller vilken typ av människor man sexuellt sett tänder på och vilka personer man helst vill ha en sexuell relation med. En del teoretiker (se till exempel Rosenberg, 2002) uppmärksammar de nära, men inte helt överlappande, kopplingarna mellan begär och praktik. En kvinna kan till exempel definiera sig som bisexuell, men föredra att ha sex med kvinnor eftersom hon anser att hon tänder mer på dem. De snåriga kopplingarna mellan sexuell praktik och begär, särskilt kopplat till kön/genus, är något många queerteoretiker undersöker genom att studera till exempel dragqueens, dragkings, transidentiteter samt lesbiska maskulinitetsuttryck hos butchar och femininitetsuttryck hos femmes⁵ (Rosenberg, 2002; 2006).

Ett fjärde sätt att studera sexualitet är att granska samhällseliga normer och normsystem. Detta är mycket vanligt inom forskning grundad i socialkonstruktionistisk teori eftersom dessa teorier ser sexualiteten som något som är socialt konstruerat (Burr, 2003). I sina verk om sexualitetens historia betonar Michel Foucault att sexualiteten inte är något av naturen givet. Detta illustreras genom att Foucault visar på hur ett ord som heterosexualitet under de senaste 200 åren har förändrats från att beskriva en sexuell avvikelse till att vara en beteckning för en socialt och juridiskt sanktionerad sexuell norm. Genom kategorisering, diagnostisering och upprättande av normer, styrda av bland annat lagar och lagstiftning, uppstod på 1700-talet olika sätt att kontrollera medborgare och deras sexualitet. På grund av kategoriseringarna förändrades synen på människors handlingar från att bara vara handlingar, det vill säga vad man gör, till att kopplas till en identitet, det vill säga vad man är. Foucault skriver till exempel att homosexualitet som identitet är ett relativt nytt fenomen i västvärlden, trots att homosexuella handlingar alltid har förekommit. Med dessa exempel som bakgrund lyfter Foucault fram språkets och kategoriernas betydelse för hur vi ser på oss själva och verkligheten. Detta innebär att hur sexualitet än definieras så är det påverkat av sociala, historiska

⁵ Se Rosenberg (2002), särskilt kapitel 3.

och politiska faktorer (Ambjörnsson, 2006; Rosenberg, 2002; 2006; Stainton Rogers & Stainton Rogers, 2001; Weeks, 2003).

Meningen med denna uppdelning är inte att här reda ut vad som är vad eller att utifrån detta argumentera för vilken definition som är bäst utan snarare att visa på det komplexa nät av "identiteter, handlingar, regler, normer och föreställningar [som] vävs samman till det som kallas sexualitet" (Ambjörnsson, 2006, s. 36). Även om vi studerar sexualiteten utifrån diskurser så aktualiserar studien också definitioner grundade på, en för informanterna, psykologisk och personlig nivå. Vår ambition i denna studie är därför att ha en så inkluderande definition som möjligt av den sexuella läggning som våra informanter anser sig ha och låta dem själva bestämma hur deras sexualitet kan och/eller bör definieras. I studien har vi därför valt att i möjligaste mån använda oss av kategoriseringen "icke-heterosexuell"⁶, då vi anser att denna kategorisering är mer inkluderande än många andra kategorier som "homosexuell", "bisexuell", "lesbisk" eller "flata". Vi använder begrepp som till exempel "lesbisk" eller "homosexuell" i de fall den litteratur vi refererar till har använt sig av dem och när informanterna nämner dessa ord.

TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER – SOCIALKONSTRUKTIONISM

Feminism, postmodernism, postkolonialism och socialkonstruktionism är fyra teoretiska inriktningar som ofta klumpas ihop. Trots att alla fyra delar många viktiga grundantaganden samt har påverkat och påverkats av varandra så finns också skillnader (se Rosenberg, 2006; Stainton Rogers & Stainton Rogers, 2001) som vi inte har möjlighet att redogöra för i denna uppsats. I föreliggande arbete använder vi oss av en av dessa, socialkonstruktionismen, och gör det utifrån huvudsakligen tre teoretiker; Burr (2003) och Stainton Rogers och Stainton Rogers (2001). I följande avsnitt presenteras först hur dominerande psykologi⁷ har sett på och studerat icke-heterosexualitet. Utifrån detta presenteras socialkonstruktionismens kritik mot den dominerande psykologin och viktiga begrepp och antaganden inom socialkonstruktionism

⁶ Användningen av begreppet icke-heterosexuell innebär *inte* att vi ser heterosexualitet som en enhetlig kategori, Se resonemanget om den hyllade formen av heterosexualitet på s. 24.

⁷ Dominerande psykologi (engelskans *mainstream psychology*) är en beteckning som ofta används av teoretiker inom till exempel socialkonstruktionism för att kontrastera sina egna antaganden mot. Beteckningen innebär dock en oerhörd förenkling av den mångfald av psykologiska teorier, modeller och metoder som existerar inom det som vanligtvis anses vara psykologi. Mångfalden illustreras till exempel i Stainton Rogers och Stainton Rogers (2001).

introduceras. Nedan presenteras också lösningsförslag till de psykologiska tillkortakommanden som socialkonstruktionismen för med sig samt hur psykologi och politik enligt socialkonstruktionister kan anses vara intimt sammankopplade.

Dominerande psykologi och synen på icke-heterosexualitet

Inom dominerande psykologi används ofta ord som ”personlighet” och ”identitet” för att beskriva människan. Det bör poängteras att identitets- och personlighetsteorierna är många och varierar i hur man begreppsliggör och förklarar sexuell läggning (DeLamater & Hyde, 1998; Hergenahn & Olson, 2003; McFadden & Sneddon, 1998; Stainton Rogers & Stainton Rogers, 2001). Hur man ser på och studerar sexuell läggning, särskilt icke-heterosexualitet, kan enligt våra litteraturstudier i grova drag delas upp i två grupper; psykodynamiska och psykoanalytiska teorier samt positivistisk forskning som till exempel multifaktoriella modeller.

Utifrån många psykodynamiska och -analytiska teorier beskrivs utvecklingen av en stabil identitet, inklusive sexualitet i adolescensen (se Hergenahn & Olson, 2003; Rosario, Hunter, Maguen, Gwadz & Smith, 2001) antingen som en stegprocess, till exempel Erikson (Hanner, 2002), eller som en rörelse mot ett sant och enhetligt ”jag”, ”själv” eller ”ego”, till exempel Winnicott och Kohut (Layton, 1998). En av de oftast refererade komma-ut-modellerna⁸, ”inkongruensteorin” av Cass (presenterad i bland annat Hanner 2002), bygger på Eriksons och Freuds teorier. Kortfattat menar Cass att det inom individen uppstår en psykisk konflikt mellan individens egen bild av sig själv som homosexuell och känslan av att vara annorlunda i omgivningens ögon. Individen behöver stärka sin självkänsla och arbeta med acceptans inför sig själv och sin omgivning för att kunna må bra. Utveckling genom olika steg (från identitetsförvirring till identitetssyntes) gör att homosexualiteten kan integreras och blir en mer naturlig och acceptabel del i personligheten. Öppenheten inför sig själv och andra leder till att inkongruensen, eller den psykiska konflikten, löses. Hur lång denna process blir rent tidsmässigt, enligt Cass, skiljer sig dock från individ till individ beroende på både inre och yttre förutsättningar, som individuella faktorer och omgivningens reaktioner (Hanner, 2002).

⁸ Komma ut är ett uttryck som vanligen används för att beteckna då en människa förstår och kan sätta ord på att hennes sexuella läggning avviker från majoritetens genom att hon kommer underfund med sin homo- eller bisexualitet. Från att ha menat ett avgörande tillfälle har ordet dock allt oftare kommit att användas som en beteckning på den process individen går igenom för att kunna se och benämna, acceptera och vara öppen med sin sexuella läggning (Lundahl, 1998).

Psykodynamiska teorier har kritiserats för att vara alldeles för snäva i sin syn på identiteten. Elizur och Mintzer (2001, s. 144) betonar att “[...] *different people in different contexts may achieve a relatively stable and integrated sense of identity through diverse development trajectories, and there is no optimal endpoint against which they are to be evaluated*”.

Dessa teorier har också kritiserats för att vara svåra att testa empiriskt. Av dessa två skäl har multifaktoriella modeller utvecklats. Dessa kan kopplas till de försök som gjorts inom till exempel traitteori och innebär att man utifrån en mängd av egenskaper, eller så kallade traits, gör faktoranalyser där man förhoppningsvis finner ett antal kluster med egenskaper som kan ses som helt särskilda och unika drag i personligheten⁹ och som varierar från person till person beroende på olika inre och yttre faktorer (Hergenhahn & Olson, 2003). En av de tidigaste empiriska sexualitetsforskarna var Kinsey som med sina enkätstudier och intervjuer öppnade för helt nya sätt att se på och studera sexualitet (Stainton Rogers & Stainton Rogers, 2001). Senare studier har fokuserat på sexualitet som en variabel, medfödd eller förvärvad (Stainton Rogers & Stainton Rogers, 2001), och samvariansen med andra fenomen eller beteenden. Exempel sådana fenomen är internaliserad skam och anknytning (Wells & Hansen, 2003), självkänsla och socialt stöd (Elizur & Mintzer, 2001), självacceptans, psykisk ohälsa, säkert sex-beteende, deltagande i gayrelaterade aktiviteter och öppenhet (Rosario et al., 2001) samt varierande yttre faktorer som påverkar individen på olika sätt över en livstid (Floyd & Bakeman, 2006).

Socialkonstruktionismens kritik

Socialkonstruktionismen menar att både psykodynamiska/-analytiska teorier och positivistisk forskning genomsyras av essentialism. Detta innebär att individen ses som en rationell varelse med någon slags inre kärna och en enhetlig identitet. Dessa båda teoribildningar beskriver således båda, trots sina skilda teoretiska utgångspunkter, psykologiska egenskaper som entiteter eller strukturer vilka i sig har en essens som på något vis är fast och kan studeras. De delar även antagandet att man genom forskning kan nå någon form av grundläggande sanning

⁹ Tidiga traitteoretiker som Allport använder inte ordet “identitet” utan teoretiserar mest kring ”personlighet”. Han menar att personlighet ”is the dynamic organization within the individual of those psychophysical systems that determine his unique adjustments to the environment” (citerat i Hergenhahn & Olson, 2003, s. 198). Dessa dynamiska system består enligt Cattell och Eysenck av specifika ”traits” som varierar från individ till individ. Vilka traits en person har kommer att påverka hur personen agerar, samspelar med omgivningen och hur hon mår. Det finns ingen allmängiltighet i hur människan bör utvecklas för att må bra, utan det varierar mellan kontexter och individer (Hergenhahn & Olson, 2003).

om dessa entiteter eller strukturer (Burr, 2003; Layton, 1998; Stainton Rogers & Stainton Rogers, 2001; Kitzinger & Wilkinson, 1995; Kitzinger, 2004).

I motsats till denna, enligt socialkonstruktionister, essentialistiska syn på människan har konstruktionistiska teorier, som hävdar att människan konstrueras av språket och i socialt samspel, utvecklats. Debatten mellan essentialism och konstruktionism är en av de största debatterna inom psykologin och ställs tydligt på sin spets då man undersöker fenomen som sexualitet och genus (Burr, 2003; DeLamater & Hyde, 1998; Kitzinger & Wilkinson, 1994; 1995; Lundahl, 1998). Vad den dominerande psykologins essentialistiska antaganden framför allt medför, enligt socialkonstruktionismen, är en mycket snäv och stagnerad syn på människan, hennes sexualitet och hennes omgivande kontext som inte bidrar till att i grunden förändra de strukturer som är med och formar människans livsvillkor (Andrews, 2006; Burr, 2003; Stainton Rogers & Stainton Rogers, 2001). På grund av detta lämnar socialkonstruktionismen begreppet personlighet eftersom det skapar illusioner av ett enhetligt, essentiellt jag. Istället använder socialkonstruktionismen begreppet subjekt och menar att subjektet är heterogent och konstrueras genom språket och så kallade diskurser, vilket utvecklas nedan.

Kvinnors sexualitet har till viss del studerats ur ett socialkonstruktionistiskt perspektiv även om forskningen, både internationellt sett och i Sverige, är mycket liten. Internationellt sett är det framför allt studier av Kitzinger och Wilkinson (1994; 1995; Kitzinger, 2004) som har belyst det diskursiva konstruerandet av sexuell läggning. Kitzinger och Wilkinson har bland annat undersökt hur kvinnor, som tidigare definierade sig som heterosexuella men nu definierar sig som lesbiska, ser på sig själva och hur de lyfter upp och positionerar sig gentemot olika sexualitetsdiskurser. De har även undersökt hur heterosexualitet och lesbiskhet konstrueras diskursivt. I Sverige är Pia Lundahl en av de mest kända forskarna som har använt socialkonstruktionistiska perspektiv inom icke-heterosexualitetsforskningen, framför allt i boken *Lesbisk identitet* (1998).

Socialkonstruktionistiska grundantaganden

Inom socialkonstruktionismen finns många olika teorier. Burr (2003) menar dock att de minsta gemensamma nämnarna för socialkonstruktionister är att de:

- intar ett kritiskt förhållningssätt gentemot för givet tagen kunskap

- har en förståelse för historisk och kulturell specificitet
- antar att kunskap skapas och upprätthålls av sociala processer
- antar att kunskap implicerar handling

Att inta ett kritiskt förhållningssätt gentemot för givet tagen kunskap innebär i korthet, enligt Burr (2003), att socialkonstruktionister är kritiska till den typ av naiv realism som de anser är rätt utbredd inom den dominerande psykologin. De menar istället att den kunskap som vi har om den sociala och kulturella omvärlden aldrig kan vara en objektiv återspeglning av verkligheten utan är helt beroende våra sätt att kategorisera världen: av det historiska och kulturella sammanhang som omger oss, av vårt språkbruk samt de sociala processer vi deltar i. Således kan man aldrig nå en självklar "Kunskap" om den sociala verkligheten, utan bara *konstruera* olika typer av begränsade kunskaper.

Att ha en förståelse för historisk och kulturell specificitet innebär att vara medveten om ovanstående, och att därför betrakta kunskap som något som skapas i och måste förstås utifrån den historiska och kulturella kontext där den uppkommit. Människor i Sverige idag skapar med nödvändighet andra sorters kunskap än människor i en annan del av världen kommer att göra om hundra år; således bestäms vad vi har möjlighet att "veta" om världen omkring oss, och vilken användning vi har av vår kunskap, i hög grad av vår historiska och kulturella kontext (Stainton Rogers & Stainton Rogers, 2001).

Vidare anser socialkonstruktionister att kunskap skapas och upprätthålls av sociala processer, vilket innebär att personer som interagerar med varandra genom att tala om eller relatera till sin omgivning på ett visst sätt tillsammans försöker skapa en gemensam bild av världen. Detta sker genom att konstruera gemensamma "sanningar", vilket innebär kamper om vad som är sant och falskt. Språket har här en viktig roll som social process: genom att människor tillsammans "kommer överens om" vad ord betyder, skapas den sociala verkligheten. Detta sker i daglig interaktion, genom att vi försöker tala så att folk begriper vad vi säger. Å ena sidan kan vi inte helt själva välja vad vi tycker att orden ska betyda, å andra sidan finns det heller inte någon direkt, av naturen given, överensstämmelse mellan olika ord och objekt i vår omvärld. Språket avspeglar således inte en utanför oss existerande verklighet. Små glidningar i språket sker ständigt: vad ordet "kvinna" innebär har till stor del förändrats under årens lopp (från att implicera en hemmafrutillvaro till att inte utesluta en yrkeskarriär, till exempel), men

detta sker stegvis, och under tiden kämpar olika individer och grupper om tolkningsföreträde (Burr, 2003; Winther Jørgensen & Phillips, 2000).

Slutligen anser socialkonstruktionister att kunskap implicerar handling, det vill säga att den kunskap vi har om världen, till viss del styr vårt handlande. Beroende på hur vi förstår vår omvärld, kommer olika handlingsalternativ att framstå som rimliga. Den person som tolkar ordet ”kvinna” som (bland många andra egenskaper) ”någon som är hemma med barnen” kommer i mindre utsträckning att uppmuntra sina döttrar att söka till universitetet än den som tolkar ordet ”kvinna” som ”någon som gör karriär” (Burr, 2003).

Socialkonstruktionister menar alltså att samma fenomen kan beskrivas och konstrueras på många olika sätt vilket i sin tur, genom olika sociala processer, som språk, mänskliga relationer och samhällsliga institutioner, genomsyrar och formar vår vardag och i förlängningen hur vi handlar och även hur vi upplever oss själva, vilket inom socialkonstruktionismen kallas *subjektivitet* (Willig, 2001; Burr, 2003)

Socialkonstruktionism, språk och sexualitet

När det gäller sexualitet, exempelvis att vara attraherad av och ha sex med en person av samma kön, kommer detta således att ha helt olika innebörd beroende på kontexten. Stainton Rogers och Stainton Rogers (2001) ställer några frågor för att illustrera detta bättre; om en kvinna vill ha sex med andra kvinnor, är hon då lesbisk? Vad innebär i så fall detta att vara lesbisk, och vad får det för konsekvenser för personen? Är det mer genomgripande annorlunda att företrädesvis vilja ha sex med någon av samma kön än att exempelvis företrädesvis vilja ha sex med personer man inte är gift med, med blondiner och så vidare? Svaren på ovanstående frågor är inte något av naturen givet utan har förändrats genom historien och ser olika ut i olika sociala sammanhang och i olika kulturer; det vill säga dessa svar har historisk och kulturell specificitet, menar Stainton Rogers och Stainton Rogers.

Språk och konversation är ett slags social process varigenom verkligheten konstrueras och upprätthålls. Dessa konstruktioner kan ses som strukturerande språkliga mönster och kallas inom socialkonstruktionismen för diskurser. Enligt Winther Jørgensen och Phillips (2000, s. 7) innebär en diskurs ”ett bestämt sätt att tala om och förstå världen (eller ett utsnitt av världen)”. Burr (2003) menar att diskursen tillhandahåller en referensram varifrån man tolkar

världen samt objekt och subjekt ges mening. Det existerar alltid flera konkurrerande diskurser som kämpar om dominans, skriver Willig (2001). En dominerande diskurs som är till synes stabil och väl utbredd brukar kallas en *hegemonisk diskurs*.

Diskurser är något som upprätthålls och förändras genom det som kallas *diskursiv praktik*. Kort sagt så innebär detta att vårt handlande, relationer och interaktioner, det vill säga vår praktik, påverkas av de diskurser som omger oss och de i sin tur påverkas av vår praktik. Diskursen är således både konstituerad, det vill säga formad av oss, och konstituerar, det vill säga formar oss. Konstituerandet sker genom vad man brukar kalla *subjektspositioner* och *positionering*. En subjektsposition är en representation eller en kategori som tillskrivs individen genom diskursen, och som individen aldrig undkommer ifrån men kan förhålla sig till på olika sätt. Kategorier som beskriver sexuell läggning kan utifrån detta ses som en ”*form av disciplinering att kategorisera individer och låsa dem vid fixerade och enhetliga identiteter*” (Lundahl, 1998, s. 18) och begränsar subjektet eftersom det är tvunget att anta en identitet i enlighet med de positioner som de existerande diskurserna erbjuder. Denna subjektsposition eller kategori tillskriver dessutom subjektet vissa attribut, värden, önskvärda beteenden och så vidare. Detta innebär att diskursen implicerar subjektets möjliga handlingsutrymme (Lundahl, 1998; Stainton Rogers & Stainton Rogers, 2001).

Subjektspositionerna innebär dock inte bara begränsningar. Genom positionerna ges nämligen också människan möjlighet att vara subjekt just genom att de kan definiera vem de är, i relation till det som de inte är. Olika subjektspositioner är laddade med olika makt och möjligheter för subjektet att handla och påverka sin situation, vilket inom socialkonstruktionismen kallas för *agens*. Begreppet positionering innebär att individen, beroende på graden av agens, till viss del kan ta sig an *olika* positioner i olika diskurser genom social interaktion (exempelvis genom hur individen gör uttalanden och svarar på andras uttalanden). Socialkonstruktionismen betonar att subjektet är överdeterminerat; det har i princip alltid möjlighet att identifiera sig på olika sätt i en bestämd situation vilket innebär att en given identitet därför är kontingent; möjlig, men inte nödvändig (Burr, 2003).

Det är dock viktigt att poängtera att detta resonemang inte innebär att sexualitet är något helt valfritt som helt och hållet styrs av språket, exempelvis att varje enskild person helt fritt skulle kunna välja om hon attraheras av män eller kvinnor genom att säga ”jag är heterosexuell” eller ”jag är homosexuell” (Stainton Rogers & Stainton Rogers, 2001). Vilken position en

individ tar upp, förkastar eller anpassar sig till är snarare, enligt Burr (2003), ett samspel mellan vilka diskurser som finns tillgängliga *och* hur personen tar sig an dem. Identitet kan, snarare än något inneboende i människan, förstås som en identifikation med en subjeksposition inom en viss diskurs, som i sin tur ständigt förändras på grund av olika historiska, kulturella och sociala faktorer (Burr, 2003; Lundahl, 1998).

Socialkonstruktionismens psykologiska tillkortakommanden

Historiskt sett har det funnits ett frågetecken kring var psykologin får plats inom socialkonstruktionismen (Burr, 2003). Teorin har nämligen ofta kritiserats för att ha lämnat människan som en tom person, vilket knappast någon känner sig som, psykologiskt sett. Den tidigare nämnda socialkonstruktionistiska forskning som gjorts på icke-heterosexuella kvinnor (Kitzinger & Wilkinson, 1994; 1995; Kitzinger, 2004; Lundahl, 1998) har, mer eller mindre uttalat, också lämnat de psykologiska aspekterna utan vidare problematisering. Enligt Davies och Harrés (citerade i Burr, 2003) kan dock psykologin kopplas till subjektiviteten, som i sig ges innehåll av den positionering inom diskurser som subjektet gör. De poängterar att så fort vi tagit upp en diskursiv position kommer vi att se och leva i världen utifrån det perspektivet. Vi får också tillgång till en repertoar av beteenden som fungerar identitetsskapande, olika möjlighet till agens och skapar oss också en emotionell koppling till den kategori vi anser oss tillhöra.

Begrepp som subjektivitet, positionering och agens leder dock till en hel del psykologiskt relevanta frågor. De problem som Willig (2001) och Burr (2003) lyfter upp är till exempel var människans känsla av ett själv kommer ifrån och vad den har för betydelse; hur stabila subjekspositioner är egentligen, och vilka effekter motsägelsefulla positioneringar får för känslan av själv; i vilken utsträckning en viss subjeksposition kan tas upp vanemässigt och i vilken utsträckning positioneringen är kontextberoende; hur vi kan förklara individuella skillnader i tagna subjekspositioner och varför folk ibland positionerar sig på ett sätt som begränsar deras agens. Båda lyfter dessutom upp mer allmänna frågor som; hur den materiella verkligheten påverkar diskursen – det vill säga i vilken utsträckning kan ”verkligheten” begränsa diskursen? Finns det gränser för vad diskurs kan göra, och vilka är de i så fall? Och kan vi uppfatta ”verkligheten” som något separat från, och skilt från, diskurs? I vilken utsträckning begränsas diskursen av sociala och materiella strukturer?

Många försök har gjorts för att försöka ena teorier med essentiella och konstruktionistiska grundantaganden (Burr, 2003; DeLamater & Hyde, 1998). Vissa har kopplat subjektiviteten till ideologi, maktrelationer eller kritiskt tänkande. Andra menar att subjektet ständigt strävar efter att inom en av samhället uppbyggd moralisk ram uppnå en presentabel bild av sig själv inför sig själv och andra. Ett tredje försök har varit att koppla ihop teorierna med narrativ psykologi (Burr, 2003; Lundahl, 1998). Vi lyfter här upp teorier av psykoanalytikern Lynne Layton (1998). Laytons tankar och diskussioner rör sig mest kring kön och genus men många av hennes tankar anser vi kan appliceras på sexualitet. Layton är i mycket högre grad än socialkonstruktionister intresserad av hur konstruktioner av genus, sexualitet och etnicitet upplevs och ges mening psykologiskt och kompletterar de socialkonstruktionistiska teorierna med hjälp av feministiska psykoanalytiska relationsteorier.

Layton menar att socialkonstruktionistiska teorier inte tydliggör skillnaden mellan subjektet och subjektspositionerna. Subjektet består dels av positioner, som har formats av diskurserna, men också av ett intersubjektivt, psykologiskt själv. Kön och sexualitet bör således förstås dels som en kulturell konstruktion och dels som en personlig. På den kulturella diskursiva nivån tycks de hegemoniska diskursiva positionerna, exempelvis femininitet/maskulinitet eller hetero-/homosexualitet, vara enhetliga. Men som vi redan sagt ovan är diskurserna bara tillfälliga och förändras hela tiden. På den personliga psykologiska nivån är positionerna därför mycket mer mångfacetterade och svårfångade. Alternativa, och ofta motstridiga, diskurser internaliseras nämligen också av subjektet, vilket får en hel del psykologiska konsekvenser.

Layton fördjupar förståelsen för de psykologiska mekanismer som gör att ett subjekt positionerar sig på ett visst sätt. Diskurser återskapas och upprätthålls, som vi nämnt tidigare, genom människors interaktioner och relationer. I relationer ges eller undanhålls kärlek genom att vissa diskursiva uttryck, kopplat till exempelvis subjektets kön, godkänns eller underkänns. Om den diskurs som återskapas i de nära relationerna är mycket rigid för vilka uttryck och möjligheter till agens som tillåts, kommer subjektet att psykologiskt avskilja aspekter av sig själv som ett försvar för att inte förlora kärlek. Detta, som Layton kallar *splitting*, beror på ett krav att vara antingen eller och innebär att subjektet försakar upplevelsen av det motsatta. De avskilda delarna finns dock kvar i psyket och splittingen antas kunna leda till en rigid polarisering som skadar personens känsla av själv och möjligheter till ambivalens, heterogenitet och flexibilitet. I förlängningen innebär detta, enligt Layton, en oförmåga att uppleva andra som egna subjekt och ett förnekande av heterogenitet både inom subjektet och mellan subjekt.

Layton poängterar att man kliniskt sett bör skilja mellan ”traumatisk” heterogenitet och ”sund” heterogenitet. Den första uppstår av svåra trauman och innebär att subjektet pendlar mellan olika polariserade och avsplittade delar av sig själv. Dessa individer upplever sig ofta vilsna i vem de är och skiljer sig således drastiskt från de personer som uppnår den ”sunda” heterogeniteten som postmodernismen hyllar. För att nå en ”sund” heterogenitet, vilket Layton anser är önskvärt, krävs dock ett hårt arbete. De flesta människor har enligt Layton möjlighet att vara mycket mer än det som olika subjektspositioner tillåter. Denna önskan skapar dock mycket skuld hos individen vilket gör att individen är än mer villig att underkasta sig de positioner som diskursen erbjuder. Inre hinder, som skuld och rädsla att förlora kärlek, förstärks av och samverkar med externa hinder. Externa hinder kan utgöras av förtryckande institutioner och strukturer, som till exempel heteronormativiteten (detta begrepp definieras nedan), som på olika sätt upprätthålls genom maktskillnader.

Att stå emot alla dessa hinder och frigöra sig från de starka reifierade diskursiva kategoriseringarna kräver att man har upplevt sig ha en stabil kärna, till exempel en stabil könsidentitet, tidigare. En kärna må vara en kulturell artefakt, skriver Layton, men verkar helt klart vara en nödvändighet för psykisk hälsa och etiskt handlande. Kärna betyder dock inte, enligt Layton, ett *medfött* eller *sant essentiellt själv*, utan snarare något ”inre” som förblir det samma medan det sakta och fortsättningsvis förändras. Själv/subjekt/individ definieras således varken som ett sant själv eller helt determinerad av existerande diskurser, utan som en förhandlingspunkt mellan den yttre konstruerade och relationella mångfalden och den inre psykologiska heterogeniteten. Layton menar att terapi således går ut på att synliggöra de hegemoniska diskurserna och skapa nya versioner av att vara subjekt som i sin tur påverkar agensen och upplevelsen av sig själv, det vill säga subjektiviteten.

Queer och heteronormativitet

För att kunna förändra diskurser måste man identifiera och synliggöra dem. En av de diskurser som vi ständigt måste förhålla oss till är diskursen om identitet. I denna återfinns vad som utgör grunden för identiteten och hur den formas. Men även denna diskurs påverkas av olika yttre faktorer. Inom den samtida västerländska kulturen är sexuell läggning något som i hög grad definierar personens identitet och som påverkar vilken plats personen får i samhället (exempelvis genom att man som homosexuell utsätts för förtryck av olika slag),

medan många andra aspekter av det sexuella livet, exempelvis om man väljer att ha sex inom eller utanför äktenskapet, är något som hade mycket genomgripande konsekvenser tidigare i historien men som man idag, i amerikanska eller svenska sammanhang, inte fäster någon större vikt vid (Stainton Rogers & Stainton Rogers, 2001).

En av de största frågorna för queerteori kopplas till dessa fakta. Teorierna lyfter upp och kritiserar det som vanligtvis kallas den heterosexuella matrisen eller heteronormativiteten. Enligt Ambjörnsson (2006, s. 52) innebär heteronormativiteten ”[...] *de institutioner, lagar, strukturer, relationer och handlingar som upprätthåller heterosexualiteten som något enhetligt, naturligt och allomfattande – alltså det som bidrar till att visst heterosexuellt liv framstår som det mest åtråvärda och naturliga sättet att leva*”.

Denna samhällsgenomsyrande norm är ett system som premierar ett visst sätt att leva utifrån kön och sexualitet; är jag kvinna så har jag/bör jag ha en relation och sex med en man. De två principer som heteronormativiteten bygger på är för det första uteslutningen av avvikelser genom att kategorisera i vi-de. På så sätt fungerar fördömandet av homosexualitet som en social kontrollmekanism som visar på en moraliskt sanktionerad sexuell praktik och således på den önskvärda heterosexuella identiteten. För det andra bygger heteronormativiteten på assimilering genom att man införlivar avvikelser i normen. Således är det acceptabelt att vara homosexuell, om man ställer upp på de andra villkoren som den heterosexuella matrisen premierar, till exempel kärnfamiljsnormen (Rosenberg, 2002). Detta är ett mycket effektivt sätt att politiskt avvärja avvikarna. De privilegierade grupperna inom normen kan således ignorera att de bara är en social grupp bland många genom att göra sig blinda för olikheter. På så sätt kan de behålla sin kulturella dominans och således behålla sin makt, skriver Rosenberg.

Queerteori menar att ”*den normerande heterosexualiteten som backas upp av samhället, osynliggör den enorma mångfald av sexuella uttryck som egentligen existerar*” (Ambjörnsson, 2006, s. 85). All heterosexualitet är nämligen inte heller privilegierad inom heteronormativiteten, poängterar Rosenberg (2002). Det är framförallt en reproduktiv heterosexualitet som privilegieras framför andra. Genom att det är denna del av heterosexualiteten som hyllas finns endast en skev bild tillgänglig i samhället av vad heterosexualitet, eller homosexualitet för den delen, kan innebära. Personer, och deras erfarenheter, som av olika skäl inte passar in i den normativa heterosexualiteten osynliggörs således helt, vilket får psykologiska konsekvenser (Kitzinger & Wilkinson, 1995).

Psykologins politiska dimensioner

Eftersom samhället genomsyras av olika normativa föreställningar, som den ovan beskrivna heteronormativiteten, genomsyras även psykologin och psykologiska interventioner av dessa föreställningar (Goldner, 1991; Stainton Rogers & Stainton Rogers, 2001). Psykologi och politik i bred mening är därför sammanknutna, menar socialkonstruktionismen. Dessa två har man inom den dominerande psykologin, grundat i positivistiska vetenskapsideal, försökt skilja åt trots att det ofta är omöjligt (Stainton Rogers & Stainton Rogers, 2001).

Hur psykologins politiska dimensioner har osynliggjorts diskuteras av Nicolas Rose (refererad i Stainton Rogers och Stainton Rogers, 2001). Rose menar att psykologin som vetenskap i stor utsträckning bidrar till att skapa och upprätthålla den sorts kunskap som vi gärna vill betrakta som ”objektiv”, men som ur ett historiskt perspektiv till stor del är socialt konstruerad liksom kultur-, och domänspecifik. Härigenom hjälper psykologin till att skapa människors subjektivitet, det vill säga deras bild av sig själva och sina möjligheter. Rose menar att psykologin efter andra världskriget fått en allt större roll, och att den griper in i fler och fler av samhällets och privatlivets områden. Detta får som funktion att vi alltmer ser oss själva, våra liv, våra erfarenheter och våra relationer med psykologiska glasögon. På så vis påverkar psykologin vad vi känner, tänker och gör. Inom alla de områden där psykologin fått större utrymme, menar Rose, har ”*problemen med att leva ett gott liv [...] transponerats från ett etiskt till ett psykologiskt register*” (Rose, 1990, citerad i Stainton Rogers och Stainton Rogers, 2001, vår översättning), det vill säga problemen blir mer och mer individuella och ses mindre och mindre som någonting som skulle behöva förändras på samhällsnivå, trots att det ofta är på den nivån som till exempel feminister hävdar att många problem grundar sig.

Rose menar att livet har psykologiserats, och använder termen *psy-komplexet* för de institutioner och professioner (psykiatri, rådgivning och så vidare) som använder sig av psykologisk teori och metoder för att påverka människors liv. De områden där psykologins intrång och påverkan är tydligast och mest omfattande, menar Rose, är när det gäller relationen mellan könen samt sexualiteten. Detta visar sig tydligt exempelvis på mängden av populärpsykologiska självhjälpsböcker som finns att tillgå inom området könsrelationer och sexualitet; böcker vars budskap ofta genomsyras av en diskurs som beskriver kvinnor och män som i grunden olika, och att kvinnor måste förändra sig själva och tänka mer positivt för

att få ett lyckligare liv, istället för en frigörande diskurs som menar att samhället måste förändras så att kvinnor och män får samma möjligheter.

Insikten att psykologin är politisk ger alla som arbetar inom psy-komplexet möjlighet att synliggöra och ifrågasätta de grundantaganden som genomsyrar den psykologiska praktiken. Detta är en nödvändighet enligt socialkonstruktionister med tanke på att de interventioner man inom psy-komplexet genomför i omfattande utsträckning påverkar människors liv och deras uppfattning om hur de bör leva. För att kunna förändra utsatta och/eller förtryckta människors liv måste man också förändra de sociala strukturerna (Kitzinger & Wilkinson, 1994; 1995; Kitzinger, 2004; Stainton Rogers & Stainton Rogers, 2001).

SOCIALKONSTRUKTIONISTISK METOD

Socialkonstruktionismens kritik mot dominerande psykologi berör också metodologi. Särskilt hårt har den empiriska psykologins forskningsteoretiska förankring i naiv realism och positivism kritiserats. Denna förankring har lett till att man har försökt frigöra kunskapen om dessa essentiella entiteter från kulturell specificitet vilket är omöjligt, menar Burr (2003). Stainton Rogers och Stainton Rogers (2001) anser också detta och menar att dominerande psykologi har drabbats av "methodolatry" (Curt refererad i Stainton Rogers & Stainton Rogers, 2001), en besatthet och ett dyrkande av statistisk metod. Inom psykologin, menar de, tror man ofta att så länge en studie har en god metodologi så är det god forskning, oavsett vad som studeras. Ett underliggande fel är att man tror att ett samband mellan två olika måtvärden bidrar till psykologisk kunskap, men så behöver det inte vara. Man kan sällan särskilja ett resultat från den omfattande påverkan sociala och kulturella processer har på det "av naturen givna" som psykologin avser att mäta. Frågor om huruvida man föds med en viss egenskap eller om den är en social konstruktion kan sådan forskning därför aldrig svara på. Stainton Rogers och Stainton Rogers (2001, s. 179, vår översättning) understryker därför att:

[d]en kunskap psykologer 'upptäcker' i sin forskning handlar inte om [...] 'universella lagar för mänskligt beteende' i relation till kön och sexualitet. Det är helt enkelt en beskrivning av de historiskt och kulturellt specifika konventioner, förväntningar och antaganden som opererar kring genus och sexualitet, inom den domän psykologer studerar (d v s framför allt amerikanska collestudenters värld).

Socialkonstruktionister menar att positivistisk forskning styrs av en hypotetisk-deduktiv logik, som går ut på att forskaren skapar en hypotes, utifrån denna gör en prediktion, och sedan testar om prediktionen håller. Enligt Stainton Rogers och Stainton Rogers behöver inte denna typ av forskning kartlägga några verkliga fakta, då de ämnen man studerar (könsstereotyper, sexualitet och så vidare) inte är sådant som kan objektivt definieras, utan som istället är produkter av forskarens meningsskapande. Hela forskningen bygger på ”*ideologiskt konstruerad kunskap – av människor och för mänskliga syften, för att nå vissa mål*” (Stainton Rogers & Stainton Rogers, 2001, s. 179, vår översättning), och är därför behäftad med en mängd brister (se också Lee & Crawford, 2007; Rothblum, 1994). Stainton Rogers och Stainton Rogers menar att lösningen på detta dilemma är att ställa frågorna: *Vems kunskap är det – vem skapade den? Varför har den utformats på detta sätt – vems syften tjäna den? Vem vinner på den, vem förlorar? Vad får den för effekt? Och vad skulle hända om en annan typ av kunskap accepterades som sann istället?*

Varför dominerande psykologi är så problematisk enligt feministisk, socialkonstruktionistisk och postmoderna teorier är alltså för att dess vetenskapliga grundantaganden, och således psykologin i sig, är en del av de diskurser som faktiskt formar människan; och utifrån rådande maktförhållanden begränsar henne (se t ex Layton, 1998; Stainton Rogers & Stainton Rogers, 2001). Genom att dessa grundantaganden tas för givna som sanningar förhindras ett kritiskt granskande av de grundvalar som teorierna vilar på. Detta i sin tur gör det svårt att förändra vetenskapen, psykologin, samhället och den sociala praktik som på olika sätt förtrycker vissa utsatta grupper, till exempel icke-heterosexuella kvinnor (LaFrance & Stoppard, 2006; Layton, 1998; Lee & Crawford, 2007; Stainton Rogers & Stainton Rogers, 2001).

Diskursanalys

Det finns flera olika diskursanalytiska angreppssätt med skilda teoretiska utgångspunkter och skilda metoder (se till exempel Willig, 2001 eller Winther Jørgensen & Phillips, 2000 för en presentation). Gemensamt för alla de diskursanalytiska angreppssätten är att diskursanalys inte bara är ett metodologiskt grepp utan även vilar på de teoretiska modeller från socialkonstruktionismen som ovan presenterats, utan vilka metoderna blir obrukbara. Diskursanalytisk forskning betonar således att språket är avgörande för hur vi uppfattar verkligheten, att språket används för att skapa representationer av verkligheten och att dessa representationer

bidrar till konstruerandet av vår omvärld som vi upplever den. Det som existerar och sker i den fysiska omvärlden kan få helt olika innebörd beroende på vilken diskurs som används.

Diskursanalytiska angreppssätt studerar därför diskurser: vilka diskurser som finns att använda, hur de skapas, används och förstärks, samt vilka konsekvenser detta får. De olika diskursanalytiska angreppssätten har olika forskningsfokus och metoder. Två diskursanalytiska angreppssätt som använts inom psykologin är diskurspsykologi och Foucault-inspirerad diskursanalys (Willig, 2001). Willig (1998) poängterar skillnaden mellan att kartlägga diskursiva resurser (vilka diskurser som finns tillgängliga) å ena sidan, och att kartlägga diskursiva praktiker (hur individer använder olika diskurser i sociala situationer) å den andra. Studiet av diskursiva resurser fokuserar på vilka diskurser individer använder och har tillgång till när de konstruerar sina bilder av verkligheten, medan studiet av diskursiva praktiker fokuserar på hur individernas väljer att använda sig av olika diskurser för att nå olika sociala effekter. Något förenklat kan sägas att Foucault-inspirerade grenar av diskursanalysen oftare fokuserar på det första, medan diskurspsykologiska ansatser fokuserar på det senare. Det är inte nödvändigt att begränsa sig till ett diskursanalytiskt angreppssätt, utan man kan med fördel använda sig av båda i ett och samma arbete, men i föreliggande arbete används framförallt Foucault-inspirerad diskursanalys. Detta val gjordes då vi som forskare, liksom andra Foucault-inspirerade forskare, är intresserade av vilka diskurser som finns tillgängliga i samhället i stort, men även hur de används samt vad användandet av dessa diskurser får för konsekvenser. Detta intresse skiljer sig från diskurspsykologiska forskares forskningsfokus som rör sig kring att studera varför talare väljer att referera till en viss diskurs i en viss situation eller vad dessa diskursiva praktiker får för effekter i den givna situationen.

Foucault-inspirerad diskursanalys

Willig (2001) presenterar den metod som kallas Foucault-inspirerad diskursanalys. Denna är särskilt intresserad av relationen mellan språk och subjektivitet. Vad som kan sägas, av vem, var och när påverkar vilka olika sätt att se på och vara i världen som finns tillgängliga. Man anser att användandet av en viss diskurs får följder för användarens subjektivitet och erfarenhet: hur vi tänker om världen får effekter för vår syn på oss själva, det vill säga för subjektiviteten, och vilket handlingsutrymme, vilken agens, vi därmed ger oss själva. Denna diskursanalys fokuserar därför på att kartlägga vilka diskursiva resurser som finns tillgängliga

i en viss kultur samt vad detta får för sociala, psykologiska och materiella konsekvenser för de som lever i kulturen.

Enligt socialkonstruktionistisk teori har olika diskurser olika stor makt i samhället vid en given tidpunkt, och vissa diskurser blir ibland så dominerande att de blir svåra att utmana. Foucault-inspirerade diskursanalytiker menar dock att motdiskurser till sist uppkommer, och att diskurser förändras över tid.

Till skillnad från till exempel diskurspsykologi, som intresserar sig för diskurs i social interaktion, tar den Foucault-inspirerade diskursanalysen ett samhällsperspektiv och intresserar sig även bland annat för vilket handlingsutrymme/vilken praktik diskursen erbjuder och för hur relationen mellan diskurs och subjektivitet ser ut.

Begränsningar hos Foucault-inspirerad diskursanalys

Den Foucault-inspirerade diskursanalysen anser sig kunna uttala sig om relationen mellan symboliska system (särskilt språk), mänsklig subjektivitet och sociala relationer snarare än att bara ägna sig åt språket och sträcker sig således vidare utanför konversationen. Enligt Willig (2001) väcker detta många frågor. Är det möjligt att till exempel bygga teorier om subjektivitet enbart baserat på diskurs? Inom Foucault-inspirerad diskursanalys menar man att tillgängligheten av subjektpositioner i diskursen ju ger upphov till olika typer av subjektivitet och sätt att vara subjekt på. De stora frågorna är dock om diskurs är allt som krävs för att skapa identitet och varför individer investerar i olika diskursiva positioner (Willig 2001; Winther Jørgensen & Phillips, 2000)? För att få psykologiskt relevant kunskap bör man på grund av dessa frågor, vilket vi konstaterat ovan, komplettera analysen med psykologiska teorier. Vår målsättning är att belysa och fördjupa en psykologisk förståelse för de mekanismer som styr individers diskursiva positionering. Detta sker genom att diskutera våra resultat utifrån de teorier av Layton (1998) som presenterats ovan.

FRÅGESTÄLLNINGAR

Genom att använda diskursanalys som metod söker vi svaren på följande frågor:

- *Vilka diskurser berör och positionerar sig dessa informanter mot utifrån sin sexuella läggning?*
- *Hur förhåller sig informanterna till, tar sig an och utmanar de olika positionerna som erbjuds genom diskurserna?*

Med detta som bakgrund kommer vi sedan, med hjälp av teorier av Layton (1998), att diskutera följande frågor:

- *Vad får våra resultat för implikationer för psykologer som möter icke-heterosexuella kvinnor i sitt arbete?*
- *Hur kan vi förstå diskursiv positionering ur ett psykologiskt perspektiv?*

METOD

Deltagare

Informanterna var 14 personer. Alla identifierade sig som kvinnor och ingen av dem identifierade sig som heterosexuell. De olika definitionerna som informanterna gav var "biflata", "bisexuell", "flata", "gay", "gillar tjejer", "homosexuell", "inte heterosexuell", "kan älska både män och kvinnor", "lesbisk" och "queer". "Homosexuell" var den definition som flest av informanterna använde om sig själva, ofta i kombination med någon annan definition (exempelvis flata/homosexuell).

Informanterna var mellan 21 och 38 år gamla (median: 26,5; medelvärde: 26,9). Deras sysselsättning var högskole-/universitetsstudier (sju stycken), doktorandstudier (två), socialt arbete (två), ekonomi, eget företagande och musik. Informanterna hade alla under flera år kommit ut som icke-heterosexuella för vänner, familj och bekanta. Elva av informanterna hade ett förhållande med en annan kvinna. Tre var singlar men har alla haft relationer med kvinnor. Alla informanterna bodde i eller var i stånd att flytta till Malmö/Lund.

Bland informanterna fanns två par. De intervjuades dock enskilt och författarna intervjuade varsin part, så att intervjuaren inte redan skulle känna till bakgrundsinformation om informantens partner.

Kontakt med informanterna skapades genom tre forum. För det första via bekanta (tre stycken), för det andra via anslag som sattes upp i Lund på institutionen för psykologi, institutionen för genusvetenskap, universitetsbiblioteket samt social- och beteendevetenskapliga biblioteket (fem stycken) och för det tredje via Qruiser¹⁰ på Internet (sex stycken). Samma information om studien presenterades för alla informanter, på anslagen och på Qruiser (se Appendix 1). På Qruiser skapades ett konto med namnet ”Intervjupersoner sökes”, författarna gjorde senare en sökning på alla tjejer i Lund och Malmö, mellan 18 och 99 år, som inte hade kryssat i alternativet heterosexuell som sexuell läggning, och besökte deras hemsidor, där vårt besök automatiskt registrerades. Den som var intresserad av att vara med kunde således se vårt besök på sin sida och klicka sig in på vår för att där läsa mer om studien samt lämna ett meddelande till oss för att få mer information om studien och eventuellt deltagande. Informanterna kontaktades sedan via mail, och tid och plats för intervjun avtalades.

Intervjuer

Semistrukturerade intervjuer på 1-2 timmar genomfördes. Intervjuerna spelades in digitalt på dator (med hjälp av ljudinspelningsprogram och mikrofon) eller på digital diktafon. De flesta intervjuer hölls på institutionen för psykologi, två hölls dock hemma hos den sistnämnde författaren och en hemma hos en informant. Intervjun inleddes med att intervjuaren kortfattat presenterade sig, redogjorde för syftet med uppsatsen, hur förfarandet skulle gå till samt utlovade informanten anonymitet och rätt att avbryta sin medverkan när den ville. Alla faktauppgifter togs i slutet om de inte hade framkommit under intervjuens gång.

Intervjun bestod av två huvudfrågor. Inledningsfrågan var: *”Jag skulle vilja att vi börjar med att prata om hur det var för dig när du insåg att du inte var heterosexuell. Var vill du börja?”* och den andra frågan var *”Nu har vi pratat om hur det var för dig när du insåg att du inte var heterosexuell. Nu skulle jag vilja att vi pratar lite om hur det är för dig idag. Vill du berätta lite om hur du har det idag?”* Intervjun styrdes dock till viss del för att täcka av vissa teman relaterade till personens mående, hur personen kom fram till att den inte var heterosexuell, hur personen trodde och nu tror att detta att inte vara heterosexuell påverkat dennes liv och relationer, samt vilka farhågor och förhoppningar personen haft tidigare och har idag. För en fullständig intervjuguide, se Appendix 2.

¹⁰ Qruiser är ett community på Internet för den som är homo, bi, trans, queer och för vänner till dessa. Se hemsidan www.qruiser.se för mer information.

Intervjuerna transkriberades av den författare som inte hade genomfört respektive intervju. Detta upplägg valdes för att säkerställa att båda författarna hört och arbetat med alla intervjuer och således var väl förtrodda med hela materialet. Transkriptionen innehöll både informantens och intervjuarens uttalanden, för att till exempel kunna identifiera eventuella ledande frågor från intervjuaren och kunna utesluta svaren på dessa frågor från analysen. Pauser markerades med punkter (...), längre pauser med flera punkter (... ..) och så vidare. Alla intervjuer avidentifierades och informanten tilldelades ett fingerat namn i bokstavsordning så att den först intervjuade informanten fick ett namn på A, den andra på B och så vidare.

Analys

Analysen genomfördes i två steg. Först gjordes en innehållsanalys, inspirerad av det som Kvale (1997) kallar meningskoncentrering och meningskategorisering. Denna bestod av att båda författarna, oberoende av varandra, gick igenom intervjuerna och markerade de teman informanterna berörde, samt vilka uttalanden som gjordes angående respektive tema. Författarnas tematiseringar sammanfördes intervju för intervju, och på så sätt skapades för varje informant en lista med teman och uttalanden. I de flesta fall där författarnas inledande tematiseringar inte överensstämde med varandra, berodde detta på att en av författarna inte uppmärksammat något tema. Detta tema lades då till. I de fall där författarna hade olika uppfattningar om till vilket tema ett visst textavsnitt skulle kategoriseras, kom författarna i de flesta fall överens genom att diskutera sina olika uppfattningar. I enstaka fall kodades en och samma textpassage in under två olika teman. Listorna med teman sammanfördes för alla informanter, vilket resulterade i en sammanhängande lista innehållande material från alla intervjuerna som sorterades tematiskt (till exempel ”komma ut”, ”identitet”, ”insikten”). Uttalandena inom varje tema grupperades sedan efter innehåll, och slutresultatet blev underteman med mellan ett och tjugo uttalanden i varje (till exempel ”komma ut – hela tiden”, ”komma ut – första gången”, ”komma ut – för kompisarna” och så vidare). Resultatet av denna innehållsanalys presenteras i Appendix 3.

Sedan gjordes en diskursanalys av materialet, detta för att försöka kartlägga de diskurser som informanterna berör och positionerar sig utifrån samt hur informanterna förhåller sig till, tar sig an och utmanar de olika positionerna som erbjuds genom diskursen.

Diskursanalysen av materialet var inspirerad av Parkers metod, som den beskrivs i Willig (2001, s. 109-112) och appliceras i Willig (1998). Det som vägledde analysen i första steget var konstruktioner av det diskursiva objektet "icke-heterosexualitet". Eftersom större delen av de uttalanden som hade tematiserats under innehållsanalysen på något vis refererade till begreppet "icke-heterosexualitet", användes dessa uttalanden. Uttalandena kategoriserades sedan in i grupper beroende på hur de bidrog till att konstruera "icke-heterosexualitet", det vill säga utifrån vad uttalandena sade om icke-heterosexualitet ("som något oföränderligt", "något som innebär olika saker i olika situationer", "något som handlar om sexuell praktik" och så vidare). Dessa grupper grupperades i sin tur ihop till större grupper och undergrupper. Då grupperna organiserats utkristalliserades ett antal diskurser om icke-heterosexualitet. Då dessa diskurser undersöktes närmare, framkom att "icke-heterosexualitet" var tätt sammanlänkat med större diskurser om samhällets syn på sexualitet. Utifrån detta kodades därför uttalandena om och diskurser om samhällets syn på sexualitet utkristalliserades. De subjektspositioner dessa diskurser erbjuder kartlades liksom de handlingsalternativ som dessa subjektspositioner medför utifrån det som framkom i materialet.

Analysen fortsatte tills författarna, av praktiska skäl såsom tid och omfattande material, ansåg att mättnad hade uppnåtts. En diskursanalys kan dock aldrig anses vara helt färdig eller uttömmande (citerad i Willig, 2001, s. 103):

Willig (1997:48) draws attention to the fact that a discursive analysis of a text is never completed and that '[T]he final draft is only final in the sense that the analyst feels that for reasons of deadlines, exhaustion or boredom, no further improvements are likely to be made and that the current draft contains analyses which might be of interest to the reader'. Thus, discourse analysis can provide insights constructed by the analyst; however, it can never 'tell the truth about' a phenomenon because, according to a discursive perspective, such a thing as 'the truth' is itself not recovered from but rather constructed through language.

RESULTAT FRÅN DISKURSANALYSEN

Det är alltid svårt att välja hur man skall presentera ett heterogent och informationsrikt material på ett överblickbart och givande sätt för läsaren. Vi har dock valt att presentera materialet utifrån huvudteman, i form av till synes överordnade diskurser, som framträdde under analysens gång. De flesta diskurserna är något som de flesta av våra informanter på

något vis genom sina uttalanden refererade till, identifierade sig med, kontrasterade sig mot eller på annat sätt relaterade till. Några av diskurserna har inte nämnts explicit i materialet utan har framträtt vid analysen som en viktig del i förståelsen av vissa typer av resonemang eller positioneringar.

Vi anser att det är angeläget att poängtera att redogörelsen av de överordnade diskurserna grundar sig i de uppfattningar som våra informanter ger uttryck för i intervjuerna. Således gör vi inget anspråk på att hävda att dessa överordnade diskurser är de enda tillgängliga i samhället, eller på något vis tillfullo presenteras genom våra informanter. Vilka diskurser som aktualiserats och hur de har aktualiserats skiljer sig nämligen mycket från intervju till intervju. Detta kan tyda på, som socialkonstruktionismen och Layton (1998) hävdar, att vilka diskurser man anser är rådande, vad diskurserna innebär och hur man uppfattar att de påverkar en är en mycket subjektiv upplevelse, något vi hoppas att vi kan illustrera tydligare senare i resultatet. Det kan också tyda på det som många Foucault-inspirerade diskursanalytiker menar, att det uppstår diskurser med stor makt i samhället vid en given tidpunkt men att motdiskurser alltid uppkommer och att diskurserna förändras. Diskurser med stor makt kan dock ibland vara svåra att utmana. Kanske är det därför man, trots skillnader mellan informanterna, sammanfattningsvis kan finna en del punkter i diskurserna som aktualiseras i så gott som alla intervjuer.

De diskurser som vi funnit i vårt material är:

- 1) *Diskursen om definiering, helst som antingen eller*
- 2) *Diskursen om normalitet*
- 3) *Diskursen om att sexualiteten är fast och oföränderlig*
- 4) *Diskursen om en enhetlig sexualitet*

Under varje punkt redogörs först för den diskurs som vi har funnit i materialet. Med den som bakgrund undersöker vi med hjälp av intervjuerna vilka diskursiva positioner varje diskurs erbjuder och hur informanterna tycks förhålla sig till diskursen i stort. Detta för oss sedan in på vilka alternativa diskursiva positioner som informanterna presenterar.

Diskursen om definiering, helst som antingen eller

Tidigare forskning hävdar att sexuell läggning är något som i hög grad definierar personens identitet och placering i samhället och kategorier för sexuell läggning är således något vi är tvungna att ta ställning till (Stainton Rogers & Stainton Rogers, 2001). Vårt material visar på att informanterna tycks förhålla sig till en stark diskurs om att man bör definiera sin sexuella läggning på ett tydligt sätt. Det råder ett slags tryck att kategorisera sig som ”antingen eller”, det vill säga ta en diskursiv position som antingen hetero- eller homosexuell, eftersom, som Ninni säger, ”folk har lättare att förstå antingen eller”. Detta gäller enligt flera informanter även inom gayrelaterade sammanhang.¹¹ Att definiera sig som bisexuell tycks vara möjligt men kan ofta ge en del problem, vilket illustreras senare i analysen. I enlighet med socialkonstruktionistisk teori, tycks definitionerna vara en nödvändighet för att man skall kunna förstå sig själv samt presentera sig och bli förstådd av andra. Trots att sexualiteten är något som är svårt att fånga in i kategorier har definitionerna ibland varit ett sätt för till exempel Lena ”att förstå mig själv lite bättre, kanske... tror jag.”

Huruvida man behöver definitioner för att, inför sig själv veta vem man är, är dock något som få informanter lyfter upp. Ett par informanter menar istället att de ofta definierar sig som de gör mer för andras skull, för att andra skall kunna placera dem i ett fack som de förstår vad innebär och således kunna erkänna deras sexualitet:

Lena: Förut var det jätteviktigt för min egen skull, eh, och nu är det nog viktigare för andras skull, tror jag.

Cissi: [...] Det kan ju vara bra att förtydliga att... såhär... släkten till exempel... för att de skall fatta och ta min relation på allvar... så säger jag att jag är lesbisk och så... ... för att annars tror de att det är övergående fas eller något...

På grund av detta uppstår ofta en skillnad mellan hur personen benämner sin sexuella läggning inför sig själv och hur man presenterar den för andra:

Jenny: Det sade jag nog tidigare att det [hur hon definierar sig] beror lite på ... att jag inte alltid... jamen alltså med ungarna i skolan [...] jag har aldrig sagt det själv... men de har frågat så här: är du lesbisk? [Med mörk röst]. Och då har jag sagt ja... men jag tycker själv inte om det ordet... så att jag... ja... när det är möjligt så säger jag att jag gillar tjejer så... så... men om det skulle vara

¹¹ Om normativitet inom gayrelaterade sammanhang se Pattatucci Aragòn (2006).

någon som tvingade mig... att sätta mig själv i ett fack så skulle jag kalla mig homosexuell, det tror jag... ja...

För några av informanterna är detta att definiera sig som antingen eller inget problem. De diskursiva positionerna tycks således tillräckliga för att beskriva deras sexuella läggning. De som inte har några problem med definierandet verkar framförallt vara de informanter som definierar sig som homosexuella, det vill säga de som kan välja motsatskategorin till heterosexualiteten i den normerande antingen eller-diskursen. På frågan om hur hon själv skulle definiera sin sexualitet svarar Marina:

Marina: Homosexuell...

TJ: Homosexuell... Ja... vi har fått alla möjliga definitioner...

Marina: Nämen vadå...

TJ: Jamen alltså... det kan vara såhär... flata fast inte... eller homosexuell men nej, det skulle jag inte vilja säga... så det beror på hur noga man är med orden liksom... för du har ju både refererat till både gay och flata under intervjuens gång liksom...

Marina: Är inte det samma sak?

TJ: Jooo... för många är det det... men för vissa är det väldigt noga med att säga att ja... mmm... jaa...

Marina: Jahaaa... jaaa... nej, jag är inte så noga med orden och sånt... jag är inte så filosofisk av mig [...]

Problem med de tillgängliga positionerna

För flera andra informanter upplevs dock de tillgängliga diskursiva positionerna som otillräckliga. Skälen till detta tycks vara att begreppen inte återspeglar informantens upplevelser (vilket utvecklas i avsnittet om diskursen om sexualiteten som fast och oföränderlig), att begreppen är negativt laddade av historiska skäl eller att begreppen begränsar ens agens. Alice till exempel tycker att homosexualitetsbegreppet har en alldeles för utsatt historia:

Alice: [...] Jomen, jag har ju ändå känt såhär att jamen jag är homosexuell och såhär men... idag så förknippar jag ändå det ordet med så pass mycket förtryck och så pass mycket... så pass långt från vad det handlar om kring sexualitet...

Homosexualitetspositionen kan också ses som något som är tätt sammankopplat med heteronormativitet och/eller kärnfamiljsideal, vilket på olika sätt kan begränsa ens möjlighet av valfrihet och agens; antingen att dessa ideal är något homosexualitetspositionen åsyftar att man bör ha, eller att det är något som positionen inte kan innebära:

Jenny: [...] den finns väl... eller den tanken har väl ändå funnit lite att jag skulle... att det skulle vara saker som jag skulle missa... ehmm... .. Och... det tror jag också... att B, min sambo, också har hört att man skulle missa... saker...

TJ: Vad skulle man... vad skulle ni missa?

Jenny: Det är väl många som tänker att man skulle missa barn... men också missa liksom... .. Jamen, på något sätt att det liksom... att det inte förutsätts att... tjejer som är ihop inte skall kunna ha samma... samma möjligheter att stärka sig... jamen köpa hus till exempel... [...] jamen kanske skaffa barn... eller kanske... missta liksom att bli accepterad på samma sätt som andra familjer liksom... andra konstellationer... folk i andra... jamen heterosexuella par... [talar tyst]

Flera informanter nämner också att begrepp som homosexuell eller lesbisk är snäva. Några menar att orden associerar till äckelkänslor (vilket även kan sättas i relation till diskursen om normalitet) och några kopplar begreppen till väldigt stela stereotyper om hur homosexuella eller lesbiska är. Några nämner till exempel begränsade möjligheter att klä sig och se ut som man vill; att man, som lesbisk, inte kan sminka sig eller klä sig feminint, eller vara traditionellt kvinnlig:

Bea: [...] Eh, och det var väl också det som gjorde att det tog så lång tid för mig att liksom... förstå. För att jag trivs liksom men såhär... med sånt som anses feminint och med det trivs jag. Och det... det lesbiska ses ju typ som motsats till det.

TL: Ja, kan du berätta lite mer om den bilden som du trodde att du måste passa in i för att...?

Bea: Nämen för typ dom... mer maskulin... och kanske mer... intressen som ses som... maskulina, jag vet inte, typ sport och dricka öl... jaa, och sen liksom på utseendet också, jag... jaa... mer passar liksom in i den här... bilden hade långt hår och sminkade mig och... sådär. Det känns som att det liksom är ett helt koncept. Som... och jag kände att förutom att jag liksom inte blev kär i killar, så passade jag liksom ganska bra in där.

Jenny: [...] jamen sen så den här ledaren... som jag berättade om... så jag kan känna såhär nu att åh, det har betytt jättemycket eftersom hon var den första då men... jag är ju inte så [fniss] inte som henne... alls liksom... och... så jag tyckte väl snarare att hon var lite grabbig och sådära och... det skulle väl inte ha skrämmt mig idag men... just då gjorde det väl det... när jag just precis hade börjat sminka mig och sådär... det... så var det liksom aldrig... det var inte det... den identiteten som jag sökte på något vis... så.

Motstånd mot de diskursiva positionerna

På grund av de ovan beskrivna problemen gör flera av informanterna aktivt motstånd mot definitioner som homosexuell eller lesbisk. Motståndet mot de erbjudna diskursiva positionerna

uttrycker sig huvudsakligen på tre sätt hos informanterna. För det första använder flera informanter begrepp eller uttryck, till exempel queer eller flata, som tycks vara mer flexibla och/eller friare än de som tillhandahålls genom diskursen. Detta uttrycker till exempel Alice:

Alice: [...] Mmmm... då såg... jamen jag såg väl mig själv som flata, för att man sa att man flata, man sa inte att jag är homosexuell och jag sa inte att jag var lesbisk, utan jag var flata och den identiteten... i sig är ju så pass... subjektiv att den inte blir... för flator idag, att den inte blir... problematisk, på nått sätt. Att den inte blir... objektifierande av sig själv.

Även Gunilla menar att begreppet flata är ett vidare begrepp men hävdar att det bör bli ännu mer inkluderande:

Gunilla: Jag brukar också kalla mig flata... om någon frågar närmare så säger jag bisexuell men det är för att jag försöker få flata att bli ett vidare begrepp och även inkludera bisexuella... som ett litet politiskt projekt ja...

Ninni har liknande resonemang som informanterna ovan och kallar sig själv biflata. Denna alternativa position har tidigare teoretiker, exempelvis Rosenberg (2006), belyst. Enligt Rosenberg har begreppet flata på senare tid, trots ett kritiserat förflutet, på grund av en rad förändringar i språkbruket till viss del ersatt begreppet lesbisk i Sverige. Flata uppfattas som ett nyare, friare och mer politiskt slagkraftigt begrepp, och framstår således som en mer attraktiv position att ta.

Motståndet mot diskursen uttrycks för det andra genom att några av informanterna hävdar att man inte måste definiera sig. De säger till exempel om sig själva att ”jag kan älska både män och kvinnor”, ”jag gillar tjejer” eller ”jag är inte heterosexuell”. Ett par informanter hävdar att denna position är möjlig eftersom de umgås i en krets där definiering inte är så viktigt:

Cissi: Ja... ja... Jag har... asså mest tjejkompisar som också inte har identifierat sig... [skratt]

TJ: [skratt] Så då är det inte så komplicerat...

Cissi: Ja... nej... asså för dem är det inte komplicerat så... nej... Man behöver inte identifiera sig där, i det sammanhanget liksom...

Kicki: [...] nämen frågan är liksom då hur pass... hur pass... icke-heterosexuell, och skulle man då, för då var det ju frågan där, skulle man bestämma sig då för att vara... bi eller flata eller bara passera under en period eller nåt i den stilen. Eh, eh... och... det sköna i den här gruppen... asså gaystudenterna-gruppen var

att där var den frågan inte... så liksom sällan ställd på sin spets, vilket jag upplevde att den var väldigt, väldigt mycket i... i den här [gaykretsen] i A-stad då.

Ett tredje sätt att göra motstånd tycks vara att på något sätt "erövra positionerna" och göra dem till sina egen, det vill säga vidga sin egen syn på dem. Detta sker genom att acceptera positioneringen, men få den att innebära något annat, att inte acceptera de stereotyper som bestämmer vad homosexuella kan göra eller hurdana lesbiska är, och istället skapa sig en egen, alternativ bild baserad på egna erfarenheter eller alternativa förebilder. Jenny har till exempel vidgat sin syn på vad det innebär att vara kär i och leva med tjejer:

Jenny: [...] jamen köpa hus till exempel... ehmm... jamen... det kan ju två tjejer göra liksom... men det var nog ganska så... jamen det var nog så i början att jamen det gör man nog inte kanske... eller jag vet inte... och många som... som tänkte... och jag ville ju inte köpa ett hus liksom... jag vill kunna göra det om jag vill liksom [...]

Könsidentiteten som alternativ position

Det finns en hel del psykologisk HBT-forskning som har undersökt relationen mellan könsidentitet och sexualitet, grundat i antagandet att kön och sexualitet är intimt förbundna med varandra (Lee & Crawford, 2007; Rosenberg, 2002). Några av informanterna pratar om kopplingar mellan sexualitet och genus på olika sätt. I en av intervjuerna berättar Alice om att hon redan som barn kopplade ihop sina känslor för kvinnor med genus:

Alice: [...] ... samtidigt så tänker jag [då] att jag vill liksom vara en kille eller nånting sånt, jag tänker såhär att ja men nu kan jag också låtsas att jag är en kille. Jag kommer ihåg att jag hoppade hoppsteg där och tänkte att jamen nu går jag in i den hära... rollen som att nu är jag en kille, men jag var också samtidigt medveten om att man inte bara kan välja [...]

Utifrån den heterosexuella matrisen (det vill säga antagandet att om att man som kvinna skall vara sexuellt dragen till en man och vice versa) kan Alice tankar eventuellt förstås som ett försök att begripliggöra sina känslor genom att istället för att ta en alternativ sexualitetsposition, ta en alternativ genusposition. Hon betonar dock, liksom många andra informanter, att sexualiteten senare i livet inte har kopplats till en fråga om könsidentitet. Trots att många av informanterna är belästa inom och intresserade av transfrågor är det ingen som explicit tar avstånd från sin identitet som kvinna. En informant hävdar dock att hon inte *bara* identifierar sig som kvinna utan ibland som man.

Diskursen om normalitet

Indelningen i heterosexuell/homosexuell, normal/onormal, sund/pervers sexualitet är en diskurs som flera teoretiker (se till exempel Ambjörnsson, 2006; Burr, 2003; Rosenberg, 2002) beskrivit. Denna diskurs kan kopplas samman med antingen eller-diskursen, eftersom det krävs ett antingen eller-tänkande med ett motsatsförhållande mellan heterosexualitet på ena sidan och homosexualitet på den andra för att skapa denna indelning. Indelningen i normal/onormal berör dock inte bara sexualiteten ("jag har en onormal sexualitet") utan har större inverkningsområden än så ("jag har en onormal sexualitet, alltså är jag onormal"). Denna diskurs exemplifieras kanske tydligast av Beas och Hannes oro innan de kom ut, även om den kommer till uttryck hos flera informanter:

Hanne: [...] Eh... hrm... ja, så jag var väl, det klart jag var rädd att människor skulle ta avstånd ifrån mig. Eller bestämma sig för att jag var nån annan än jag var tidigare. Att dom inte skulle tycka om mig eller att dom skulle tycka att jag var sjuk eller onormal eller... hrm... men... om... det var såna farhågor jag hade.

Bea: Ja jag vet inte, asså jag hade sagt att jag visste att jag inte gillade... jag kunde inte tänka mig ett liksom liv tillsammans med en kille, men jag var liksom inte öppen för att bli tillsammans med en tjej heller, det fanns liksom inte i mina tankebanor att jag skulle kunna leva så. För jag har liksom känt mig normal.

[...]

Nä för att jag insåg att... att jag tycker inte om killar, eller såhär... jamen först så var det väl så att det är ok att jag har blivit kär i en tjej, då är jag liksom fortfarande lite normal, eller så tänkte jag typ att jag blev kär i henne för att hon var den personen, och det var mer en tillfällighet att hon var tjej.

Denna diskurs erbjuder två subjektspositioner: att vara "normal" eller "onormal". Att vara heterosexuell är " normalt" och eftersträvansvärt, medan att inte vara heterosexuell är "onormalt" och därmed inte lika eftersträvansvärt.

Normalitet och heteronormativiteten

Att vara normal kan kopplas ihop med heteronormativiteten. Av materialet framgår att det är många som relativt oreflekterat har följt heteronormativiteten. En del för att de verkligen har känt sig som hetero, andra för att de inte förstod att eller inte ville identifiera sig som något annat än heterosexuella. De senare har ibland försökt vara som sina kompisar genom att de har pratat om, flirtat med och blivit ihop med killar och/eller följt stereotypa tjejroller när de

var yngre, bland annat för att få bekräftelse. Detta verkar tyda på att vissa positioner lätt tas upp vanemässigt:

Alice: [...] Så därför liksom den biten att jag gillar tjejer har liksom alltid hängt med, men mellan att jag var åtta och tretton så skulle jag bara säga att det är en vanlig liksom socialisering in till att vara liksom heterosexuell som mer tog över, att jag inte funderade på det på samma sätt bara att jag gillade tjejer var mer en del av mig och sen... levde man ett liv som... inte inbegrep det, för att man skulle liksom gilla killar, och man var tillsammans med killar och ja...

Marina: [...] jag var väldigt populär bland killarna så jag hade ju inga problem att få killar liksom... men jag blev aldrig kär... jag ville bli kär... ville så gärna bli kär i dem... och jag försökte och försökte... men jag blev aldrig det... men jag fick typ A-orts mest populära kille som var såhär... fyra år äldre än mig, när jag var 14, 15 år... det var ju jätteballt och så... men... jag var ihop med honom men... det gick inte...

Marina menar dock att detta att vanemässigt göra som alla andra för att få bekräftelse också var problematiskt eftersom hon samtidigt var kär i tjejer som hon hellre hade velat vara med. Bland annat för att slippa sådana problem, genom att slippa träffa killarna så ofta, blev ett par informanter bara ihop med killar som fanns på avstånd. Ett par andra informanter kunde inte ens se poängen med att intressera sig för killar:

Diana: [...] jag var så anti killar... och de så kallade pojkvänner som jag hade haft, så här platonska relationer... de... ja... de fattade ju att jag inte var ett dugg kär i dem... det var ju mest för att visa att jag hade någonting... Jag skaffade alltid dem på jättelångt avstånd... så att... jag aldrig behövde träffa dem [fniss] det var ju ganska smart...

TJ: [fniss] så de skaffade du för att visa upp för föräldrarna eller?

Diana: Nej... mer för vänner... så här när jag var 14 så då var det ju jättemycket där med att man skulle vara intresserad av killar och om jag hade en pojkvän 5 mil bort... då kunde man ju inte gå omkring och ragga på folk och tycka att de var söta...

TJ: Så då slapp du det liksom?

Diana: Jaa... det var jättesmart, jättesmart... [fniss]

Erika: [...]Det började redan såhär att folk började prata lite som att det här med att det kändes såhär, "nej, jag förstår inte liksom varför man ska hänga runt utanför nån killes hus och gå ut med hans hund och sådär", utan det kändes bara meningslöst [...]

Frida: Jamen lite så liksom... så här... vilken kille... aaa... vem kan ja... jahaa... amen de har parat ihop sig men okej... och så bara... nej, det här vill jag inte ha...

Att tänja normalitetsdiskursen

För att slippa de negativa konsekvenser som normalitetsdiskursen innebär, finns det i vårt material två övergripande sätt att försöka förändra positionerna om att vara ”normal” eller ”onormal”. Det ena sättet innebär att sträva efter att inom en modifierad normal/onormal-diskurs försöka skapa utrymme för att få fortsätta ”vara normal” trots sin icke-heterosexualitet. Detta görs genom att sträva efter att normalisera icke-heterosexualiteten: ”jag är lika normal som andra”. Diana menar att det är mer normalt att vara kär i en tjej än att inte vara kär över huvud taget. På så vis blev hon mer normal då hon blev kär i en tjej:

Diana: /Jag kan bli kär... ehmm... ja... så... för det... jag såg mig inte som onormal eller... på något vis... utan då var det mer... fan vad skönt... jag är normal.

Iris normaliserar icke-heterosexualiteten genom att mena att hon är precis som alla andra, med den enda skillnaden att hon har en flickvän istället för en pojkvän, en skillnad som hon poängterar ”inte är nån stor grej”:

Iris: [...] jag har inte känt mig så annorlunda, därför att...jag tycker inte det, det spelar ju ingen roll, jag älskar precis som vem som helst, precis som heterosexuella människor gör, och sen så, sen så bara råkar det va så att jag är attraherad av, av den jag är tillsammans med, som råkar va tjej! Och det är ju ingen stor grej egentligen, det handlar ju bara om vad vi gör i sovrummet, och det har ingen egentligen att göra med. [...]

Längre fram i intervjun återkommer hon till detta resonemang:

Iris: [...] jag är ingen konstig människa, utan jag är jag... eh... och jag är precis samma liksom... jag är mänska, lika mycket mänska som folk omkring mig, att jag tror att genom att inte göra så stor grej av det så kan man också hjälpa folk att se att det är faktiskt normalt [...]

Denna strategi har paralleller med en strategi Kitzinger (refererad i Burr, 2003) har funnit i intervjuer med lesbiska kvinnor. Kitzinger har i sin forskning funnit att hennes informanter för att undvika positionen som ”onormala” refererar till en humanistisk diskurs om självförverkligande som betonar deras personlighet¹² som viktigare än deras sexuella läggning – på så vis blir informanterna mer lika än olika vanliga kvinnor. Kitzinger menar dock att denna strategi kan bli kontraproduktiv, då den ger legitimitet åt den marginaliserande diskurs den försöker undvika. Vissa av våra informanter visar på ett annat sätt att göra motstånd mot

¹² *Personhood* i det engelska originalet

normalitetsdiskursen. Vi menar därför att det är viktigt att poängtera att det finns *olika* sätt att göra motstånd mot diskurser: vissa sätt är mer effektiva, andra mindre effektiva.

Att ifrågasätta diskursen om normalitet

Det andra sättet att utmana normalitetsdiskursen innebär att ställa sig utanför diskursen om normalitet istället för att söka tänja ”normaliteten” till att omfatta även icke-heterosexuella. Detta sker genom att betrakta diskursen som ett sätt att se på världen, inte nödvändigtvis det enda eller det bästa sättet, och uttrycka att ”normalitet” inte nödvändigtvis är mer positivt än ”onormalitet”. Detta kan ske på olika sätt, antingen med hjälp av queerteorin, som menar att ett utmanande av normen är i grunden positivt (Ambjörnsson, 2006; Rosenberg, 2002), eller utifrån en mer personlig känsla av att det är bra att inte vara som alla andra. Att ifrågasätta diskursen om normalitet är en strategi som tar informanterna ur den ”fälla” där Kitzingers informanter hamnat.

Att utmana normalitetsdiskursen med hjälp av queerteori innebär att se normalitetsdiskursen som en diskurs som kan eller till och med bör utmanas, inte något som är en allmängiltig sanning. Erika berättar att hon gått från att vara rädd för att folk skulle tycka att hon var konstig, då hon var yngre, till att nu med queerteorins hjälp se det som en fördel att inte vara heterosexuell:

Erika: Ja. Mm, ja, det känns som att [inte vara heterosexuell] är den... den roll jag trivs i, och jag gillar att vara lite såhär annorlunda för att töja den gränsen mer, och... om vi säger att jag innan försökte såhär passa in, så har jag väl... på dom områdena lämnat det väldigt mycket nu, och, och är ganska aktiv såhär queeraktivist och försöker tänja såhär att inte bara det är ok att vara homo, utan det är ok att bryta heteronormen på alla sätt det bara går, och det är bra, och det ska göras och det ska synas och...

Även Alice utmanar normalitetsdiskursen, dels med hjälp av sin egen övertygelse, dels med hjälp av de teorier hon tagit till sig på universitetet:

Alice: [...] jag tänker såhär att... jag skulle inte kunna vara så pass säker kanske i mina tankar kring sexualitet och kring mig själv heller kanske om jag inte skulle ha läst genusvetenskap. Eller jag skulle ju förmodligen ha samma styrka i att jag inte tycker att... det är nåt fel på mig eller att det är nåt konstigt, men jag skulle inte ha dom redskapen att argumentera för det... Och jag tror att den kombinationen av att man själv känner sig väldigt stark i det och att man har... liksom intellektuella resonemang att argumentera för, för sin sak, jag tror att det... skapar en väldigt stark självklarhet inom mig, att jag ifrågasätter inte

min sexualitet, och är det nån annan som gör det så... får den ta den diskussionen med sig själv, typ.

Bea tar numera¹³ en liknande position men utifrån sin egen känsla, utan att referera till några teorier:

Bea: [...] jag kan känna mig lite unik, för det är inte så många som är... som är lesbiska, som... sådär. Att man känner sig lite utvald [skratt]. Lite bättre.

[...]

Och sen så känner jag mig också stolt för att jag har trots att... att samhället uppfostrar alla till att bli... heterosexuella så har jag lyckats stå emot det. Och det gör att jag känner mig stark. Och kan vara stolt.

Normalitet och kön

I diskursen om definiering nämndes att homosexualitetspositionen sågs som oförenlig med femininitet av flera informanter och att dessa informanter var måna om att vara det som de uppfattade som feminint, tjejigt eller kvinnligt. Utifrån materialet tycks det således vara mycket viktigt att vara en ”bra” eller ”riktig” kvinna för att kvalificera sig som ”normal”. Denna diskurs är något som även Ambjörnsson (2004; 2006) diskuterar. Enligt hennes undersökningar tycks genusavvikelse ses som mer onormalt, och således mindre socialt accepterat, än icke-heterosexualitet hos svenska ungdomar idag. Alice beskriver hur hon hittade accepterade lösningar på konflikten mellan icke-heterosexualitet och femininitet:

Alice: [...] Från att ha typ klätt mig ganska såhär ja typ vanligt eller vad man ska säga och sen började jag ju lyssna på hiphop också då typ. Och... med den stilen har ändå vart ganska såhär viktig just för mig på liksom... det sättet att sen i sjuan när jag började känna dom... kär eller när jag började definiera dom känslorna [för tjejer] så blev det på ett sätt som ett slags befrielse också att inte behöva gå omkring i typ dom liksom tajta jazzbyxorna som var liksom det modet då liksom och att ha, ha på sig baggyjeans och typ en tröja istället. Och sen typ i ettan när man kanske började bry sig lite mera om hur man såg ut för man typ gick på gymnasiet och såhär så... blev det verkligen min stil att jag hade en feminin hiphopstil såhär så att det blev lite av en... kompromiss mellan att fortfarande vara feminin och gilla killar men samtidigt jag vet inte... vara fri.

Hanne menar dock att icke-heterosexualiteten i högstadiet hjälpte henne att slippa ifrån könsstereotyper som hon såg som begränsande:

¹³ Här har alltså skett en förändring från det Bea beskriver i inledningen till diskursen om normalitet, där hon hade svårt att se sig själv som något annat än heterosexuell, eftersom hon ju ”kände sig normal”.

Hanne: På nått sätt kunde det va, asså, eftersom jag var så pass annorlunda under högstadietiden, så känns det som på nått sätt fick jag lite såhär frikort att slippa va såhär så som jag förväntades va som, som... tjej när man kom upp i den åldern. Så... asså när jag väl kom ut då, när jag var... sexton, så... det hade, det släppte dom förväntningarna att såhär "nämen du måste ha långt hår och du måste va tjejig och du måste va passiv" och en massa såhär saker som jag inte alls ville va, jag var mycket mer såhär aktiv och sprallig och initiativtagande än det som förväntades. På nått sätt så släpptes människors förväntningar om dom sakerna. Nån slags, ja, föreställning om att homosexuella kvinnor ändå inte är... kvinnor. Så på nått sätt blev det ändå såhär: åh, jag slipper!

TL: Nått slags frihet, liksom?

Hanne: Ja, nått slags, ja, absolut, frikort att slippa ifrån allting, alibi för att slippa va... riktig kvinna [skratt].

Liknande positiva och frigörande sidor av icke-heterosexualiteten diskuteras av flera informanter, ofta kopplat till könsroller och jämställdhet när det gäller relationer:

Erika: Ehm... ja, men det känns som man slipper lite såhär... jämställdhetsproblem i hemmet, bara liksom. Ehm... att, ja... att det kan bli lite... enklare... ehm... att det, nu kan man ju bortförklara, om jag skulle, jag vet inte, diska mer än min flickvän, så tror jag jag har lättare att, att ta det än om jag hade diskat mer än min pojkvän, då hade såhär feminist... tankarna kommit in, liksom, men nu... ehm... jaa, slipper jag ta ställning till det där lika mycket, och kan liksom se "vi har det lite såhär och såhär". Det finns inte så mycket fällor att falla in i, tror jag. Och det finns inte så mycket, jag tror det känns friare överhuvudtaget, och jag upplever inte att det finns en jättetydlig mall av hur man ska leva som en samkönad... familj, eh, så att då... kan jag... ja, det känns... friare på nått sätt. Det här, det är inte så mycket att... ehm... ja, inte så mycket såhär fällor att...

TL: Och rollerna är inte lika tydliga och påtvingade då, menar du?

Erika: Mm, precis. Ehm... så... .. ja, det känns lättare att vara flata, helt enkelt, eh, och roligare och trevligare [fniss] och sådär [...]

Diskursen om att sexualiteten är fast och oföränderlig

I materialet tycks det även finnas en diskurs om att sexualiteten till sin natur är fast och oföränderlig. Diskursen exemplifieras av Gunillas mors reaktion då Gunilla berättar att hon blivit tillsammans med sin flickvän:

Gunilla: [...] När jag berättade för mina föräldrar så var det för att jag hade blivit tillsammans med min flickvän... så då var jag så himla glad och lycklig och åh, jag har träffat någon... och de bara jaha, vad heter han då... nämen, det är en hon och hon heter A och ni har träffat henne och... jaaa... det var... det var lugnt... det var liksom... min mamma frågade bara såhär... jaha... hur går det till då... att du först lever med män och sedan... och jag bara att nämen det... det är inte en så stor grej.

Även Hanne lyfter upp denna diskurs och sätter den i motsättning till andra saker i livet:

Hanne: [...] det är många som vill att allt ska va hugget i sten och man måste bestämma sig och man måste va... jättelesbisk eller jättestraight eller såhär jätte... nånting, man måste bestämma sig och man får aldrig... ha en, man får inte befinna sig nånstans på nått slags glidande skala och sådär och, att det finns en väldig rädsla eftersom det är nått slags motsättning, nån slags potentiellt hot från båda håll sådär så, men... men jag... jaa. Vi tillåter oss själv på väldigt många andra plan att förändras, vi tillåter oss själv att byta karriär, vi kan byta, vi kan flytta, vi kan, hrm... eh... ändra musiksmak och vi kan... ändra vad vi gillar, jag kan gilla pizza och sen så kommer jag på att sushi är det bästa som finns och det är helt ok, vi har väldigt många områden i livet där vi får ändra åsikter och politik, du kan rösta på dom i ena valet och dom i andra, men när det gäller just sexualitet så ska du banne mig ha klart för dig vad du håller på med!

Många av informanterna menar att man kan vara icke-heterosexuell utan att ha ord för det, förstå det eller erkänna det för sig själv. Att vara icke-heterosexuell är alltså något man innerst inne "är", oavsett vad man gör, säger eller tänker, även om man försöker bortförklara det med olika typer av ursäkter:

Jenny: [...] [jag] började jobba på [hamburgerrestaurang] och då var det en tjej där som var så wow... då tyckte jag det var jättehäftigt... men hon hade en pojkvän och det var ju liksom... jag vågade väl ändå inte riktigt berätta det för några kompisar... jag hade tidigare inte vågat berätta det för någon, någonting...

TJ: Och då berättade du att du var intresserad?

A: Jaaa... eller jag berättade att det kändes sp...eciellt med henne på något vis... men jag vågade ju inte uttrycka något som homosexuell... eller något eller ens att jag var kär... [...] men ändå liksom det var så för att jag kunde nog inte förneka för mig själv att det kändes helt jättemycket... ehmmm... och jättespeciellt och sådär... [...] men sen så försvann den där förälskelsekänslan ändå ganska snabbt... när jag insåg att det var... att det inte fanns någon chans liksom... Men sen så var det ju lite jobbigt att jag hade berättat det för... egentligen var det nog bara en... en nära vän då som jag berättade om för den här tjejen... några månader senare... så då fick jag på något sätt försöka ta tillbaka det... vilket ju inte gick riktigt... nämen, jag tycker nog bara hon var snäll eller något sätt...

Många av dessa informanter beskriver också att känslorna för tjejer inte har gått att fly ifrån, har hunnit ikapp en och/eller har funnits där hela tiden.

Problem med de tillgängliga positionerna

Diskursen om att sexualiteten är fast och oföränderlig har studerats och utmanats av till exempel Kitzinger och Wilkinson (1995) som har intervjuat 80 kvinnor som tidigare definierade sig som heterosexuella, men nu identifierar sig som lesbiska. Alla dessa kvinnor vittnar om att diskursen om sexualiteten som fast och oföränderlig är problematisk på olika sätt. Det finns också informanter i vårt material som menar att diskursen innebär problem då de inte beskriver deras erfarenheter, till exempel Lena:

Lena: [...] Asså jag har haft perioder när jag har sagt till alla att jag var lesbisk för att jag trodde att det var det jag var, liksom. Sen fick jag liksom komma ut som bi då, då... och sådär. Och sen så har jag av rädsla några gånger trillat tillbaks och sagt "nä jag är nog hetero i alla fall". Jag har haft såna fram och tillbaka, under hela, hela min tjugo, asså tjugo år, när jag var tjugo till trettio år så höll jag på sådär fram och tillbaka egentligen.

I intervjun med Ninni framgår också att hennes sexualitet har förändrats över tid, då hon i början av intervjun säger att hon under tonåren bara var kär i killar och i slutet av intervjun säger att hon nuförtiden mest är homoemotionell, det vill säga nästan alltid blir kär i tjejer. Kitzinger och Wilkinson (1995) diskuterar hur konventionella teorier har sett på kvinnor som tidigare definierade sig som heterosexuella men som nu definierar sig annorlunda. "*Such women tend to be conceptualized in one of two ways: Either (a) they were "really" lesbians all along but were repressing or denying it — this argument includes the concept of the latent homosexual [...] — or (b) they are "not really" lesbians now*" (s. 96). Dessa inställningar menar de kan vara kränkande att inta som professionell i mötet med icke-heterosexuella kvinnor. Några av våra informanter betonar att denna förändring inte handlade om något slags erkännande eller att de tidigare försökte dölja sin sexualitet, utan helt enkelt att de inte visste att de kunde bli kära i kvinnor också:

TJ: [...] Så då var det egentligen en period under flera år då som... som du liksom/

Gunilla: /Jo... jag tror det... men det var det nog/

TJ: /gick från hetero till att vara bi liksom?

Gunilla: Ja, precis... jaaa... exakt... att det var liksom... men just att det inte var något som... att jag hade kommit till någon sorts insikt att så här har det alltid varit utan bara... helt oproblematiserat hetero och att, jamen jag kanske är bi... i varje fall jag gillar tjejer också... ja, men det är just det här... ja... ehhmm... själva att... börja identifiera sig själv som det och berätta det för andra... det var en period på runt... säkert några år... mmm...

En del av de alternativa positioner som presenterades i diskussionen om föregående diskurs används också här för att kunna skapa motstånd, till exempel att inte definiera sig; i alla fall inte utifrån de av diskursen erbjudna beteckningarna. En annan alternativ position som aktualiseras både när det gäller definitioner och diskursen om sexualiteten som fast och oföränderlig är positionen bisexuell.

Bisexualitet som övergång och identitet

Bisexualitet har i huvudsak aktualiserats på två sätt i materialet: dels som en position att identifiera sig med och kategorisera sig som och dels som en ”övergång”. Positionen tycks till viss del vara marginaliserad och ignorerad, på grund av antingen eller-diskursen, vilket gör att vissa vill undvika att använda begreppet på till exempel internetcommunities eftersom, enligt Kicki, ”*det har en tendens... inte fullt så mycket nu men det har en tendens att attrahera en hel del [...] märkligheter [märkliga personer eller förfrågningar] via nätet sådär*”. Trots detta tycks bisexuell i materialet presenteras som en position som, i likhet med till exempel flata, synes vara mer öppen än homosexuell. Detta eftersom det inbyggt i ordet tycks finnas en möjlighet till både och; både kvinnor och män, både hetero- och gayvärlden, både möjlighet att leva enligt normen och leva alternativt samt en möjlighet till förändring. Detta sista skäl tycks vara en av orsakerna till att många som nu identifierar sig som homosexuella började med att kalla sig för bisexuella, som en slags övergång:

Alice: det kom jag ju på ganska snart efter kanske, kanske rör sig om ett halvår som jag liksom tänkte att jag var bisexuell, när jag bara tänkte att dom hära typ liksom svarta hiphop-killarna, det är liksom mitt alibi för att vara bisexuell, och, dom fanns ju inte [skratt] där jag bodde. [...] det känns väldigt absurt att det på nåt sätt är kopplat till en viss sorts grupp av män, men det var ju verkligen såhär, det var inte så att jag var intresserad av dom killarna som gick på min skola och läste typ fordon eller såhär, men... det naturliga kanske ändå... ja-men, det känns ändå som att skulle jag varit intresserad av killar, så skulle jag lika gärna kunnat ha blivit intresserad av nån av dom killarna, så det blev verkligen som att den här gruppen av killar blev mitt alibi för att fortfarande kalla mig bisexuell och ”bara” avvika från normen typ ett steg när jag typ pratade om det liksom, men eller när jag liksom, ja förklarade för andra och såhär.

Bea: [...]det var liksom en övergångsfas, att det var lättare att se sig som bi och sen som homo.

Erika: [...] Så då... försökte jag väl... eh... tänka att jag var bisexuell, för jag identifierar mig som homo, typ, ehm... så då tänkte jag att det kunde vara en lösning, för då kunde man såhär slippa ta tag i det.

För dem som på något sätt identifierar sig som bisexuella, eller inte identifierar sig som bisexuella men har haft betydelsefulla emotionella/sexuella relationer med både män och kvinnor, diskuteras bisexualitet på olika sätt. Någon av informanterna belyser möjligheten till både och som mest något positivt och frigörande. Lena menar dock att bisexualitet inte innebär både och, utan snarare tvärtom, och relaterar det till tidigare erfarenheter:

Lena: Det, jag får nån sån känsla av tudelning av ordet "bisexuell" asså, men det är ju min, det är bara min privata tolkning, alltså jag får nån sånhära antingen eller-känsla. Av, av det. Asså det ordet... och jag är inte antingen eller. Asså det flyter in... eller jag kan inte... ehm... så jag brukar säga att jag är homo som, som... jag är homo när jag är med en kvinna och sen så är jag aldrig hetero [brister ut i gapskratt] Nämen va säger jag!!! Men jag är liksom, nej... hetero, hetero kan jag inte säga heller, stämmer inte. Och homo kan jag inte säga eftersom, eftersom det har funnits män och kanske kommer att finnas nån mera man som jag kommer att... älska liksom.

TL: Mm...

Lena: Det är bara så snävt och begränsande! Det är nån sånhär hugga mitt-itu, men det kan bero på att jag alltid, jag har ju förut alltid känt mig så kluven!

TL: Precis, huggen mitt itu.

Lena: Jaa. Och jag har alltid... förr när jag var ihop med en kille, då längtade jag efter tjejer, när jag var ihop med en tjej så längtade jag efter... och nu tror jag att jag längtade efter mig själv hela tiden.

Flera andra informanter som identifierar sig eller har identifierat sig som bisexuella lyfter upp problem med positionen. Som Cissi nämnde i ett tidigare citat så är det, om man inte definierar sig som antingen eller, lätt att andra tror att det bara är en övergående fas. En hel del informanter talar också implicit om vad bisexualiteten egentligen innebär för dem. Flera av informanterna menar att de, trots att de möjligtvis skulle kunna blir kär i en man, har svårt att tänka sig att de någonsin kommer att leva med en man (igen). Denna komplexitet i positionen gör att några informanter skiljer mellan olika nivåer eller delar av sexualiteten. Informanternas utsagor vittnar således om att bisexualitet kan, emotionellt och/eller praktiskt sett, innebära väldigt olika saker; till exempel att man kan ha varit kär i både tjejer och killar men bara har sex och är ihop med tjejer, eller att man gillar att ha sex men både killar och tjejer men oftast blir kär i tjejer. Diskussionen om skillnaden mellan olika delar av sexualiteten utvecklas mer i diskussionen om nästa diskurs, diskursen om en enhetlig sexualitet som innefattar både emotioner och praktik.

Etiologidiskursen

Diskursen om sexualiteten som fast och oföränderlig kan också belysas utifrån etiologidiskursen, det vill säga den diskurs som försöker förklara sexuell läggning. Om sexuell läggning ses som något medfött, exempelvis som någon form av drift vilket är ganska vanligt inom psykologisk forskning (Stainton Rogers & Stainton Rogers, 2001), är det förståeligt att den också kan ses som oföränderlig. Om den däremot anses vara socialt konstruerad kan det finnas en helt annan frihet att se den som föränderlig. Även om få av informanterna uttalar sig explicit om etiologi tycks etiologidiskursen beröra, påverka och påverkas av den syn man har på sexualitetens föränderlighet eller oföränderlighet. Olika argument som är grundade i olika positioner i etiologidiskursen har använts för att till exempel styrka och försvaga homo-rörelsers kamp för grundläggande rättigheter (se Ambjörnsson, 2006; Rosenberg, 2002). Därför kan diskursen, trots att den på individnivå kan anses irrelevant eller onödig (Hanne: *”Jag tycker inte att det spelar någon roll. Och jag tycker inte att jag behöver ett alibi att säga jamen jag föddes såhär, det är inte mitt fel”*), påverka subjektet och möjligheten till subjektivitet på en diskursiv nivå.

Diskursen om en enhetlig sexualitet

I materialet framkommer en diskurs om en enhetlig sexualitet som innefattar både emotioner och praktik, vilket också har framkommit och problematiserats i annan forskning, om än i yttlig grad (se till exempel Kitzinger & Wilkinson, 1995). Denna enhetliga sexualitet tycks utgöras av en kombination av emotioner; kärlek, förälskelse, attraktion, å ena sidan och praktik; sexuella relationer och kärleksförhållanden å den andra. Att sexualiteten innefattar både emotioner och praktik innebär att dessa båda generellt sammanfaller eller bör sammanfalla. Blir du förälskad i kvinnor så vill du ha sexuella relationer med kvinnor, blir du attraherad av kvinnor så bör du ha kärleksförhållanden med kvinnor, och så vidare. Denna diskurs illustreras på flera olika sätt i materialet. Ibland är dock överlappningen mellan emotioner och praktik så självklar att den är svår att få syn på; denna diskurs tycks i vissa avseenden vara så självklar att den knappt behöver benämnas. Detta visar sig exempelvis då informanterna pratar om att vara ”intresserad av” någon – att vara ”intresserad av” någon tycks illustrera diskursen om emotioner och praktik, genom att det på samma gång tycks kunna innebära att vara förälskad i, att vara attraherad av och att (därför vilja) ha en relation med någon.

TJ: Så det var inte så att du kände att nu ska jag... nu ska jag komma ut för hela världen? Långt ifrån...

Diana: Näää... därför att jag hade inget intresse av det... Jag var inte ute och raggade på klubbar eller på stan eller något... och det var ingen jag var... intresserad av... som jag ville att skulle veta...

Lena: Men nu är jag intresserad av en tjej och det är [viskar] jättespännande!

TL: Vad roligt!

Lena: Ja, det är väldigt roligt, fast att vi får se. Jag vet ingenting. Men det är roligt att känna så i alla fall.

Hanne: Det kändes bra [att vara med en tjej] för att mina känslor kändes helt annorlunda än när jag hade såhär försökt vara intresserad av killar. Alltså själva förälskelsekänslan och attraktionen och allting kändes så mycket ... bättre och starkare och ... mycket mer euforisk, såhär.

Behovet av praktik för att sätta ord på sina känslor

Flera informanter menar att de inte kunde definiera sin sexuella läggning förrän de haft en sexuell relation med en kvinna de varit förälskade i – först då fick de bekräftelse på att de uppfyllde den enhetliga sexualitetens båda sidor. De har redan tidigare börjat fundera på om det skulle kunna vara så att de inte är heterosexuella, men de lyckas inte få ett tydligt svar på den frågan förrän de haft upplevelsen med en annan kvinna.

Marina berättar att hon inte var helt säker, och därför inte tyckte det var någon idé att komma ut, innan hon haft en sexuell relation med en tjej:

TJ: Ja, det var det jag frågade om du... om det var bara din bästa kompis som visste?

Marina: Jaaa... sen hon då... också... i gymnasiet... och sen efter... alltså ja... näää... för jag var ju inte helt sä... näää... varför skall man gå ut med en sådan sak när jag aldrig ens har testat att vara ihop med en tjej... kände jag... jag visste inte ens... jag visste ju inte ens hur det var... ha sex med tjejer... det var jag ju liksom livrädd för... jag visste att jag blev... att jag blev jättekär [betonat] i tjejer... men jag visste inte om jag ville ha sex med dem...

TJ: Så det var de tankarna... att du visste att du blev kär i tjejer och att du inte blev kär i killar så då tänkte du att det är nog kanske så att... men jag är inte 100 procent säker.../

Marina: /Nää... för jag vet inte vad jag tycker om sexet... och så...

Det var först när hon hånglade med en tjej och sedan inledde en relation som hon var säker:

Marina: Jaaa... alltså jag tror... slutet av gymnasiet och sommarlovet efter gymnasiet så jag vet jag hånglade med någon tjej... på någon fest eller vad det var liksom... och då tänkte jag ju att jo, men det här kan nog funka... [fniss] så

då... ja... alltså det växte ju fram mer och mer... alltså... det var ju ingen tvekan sen när jag blev tillsammans med hon tjejen då, A hette hon, min första... [...]

Andra behöver inte denna erfarenhet av överensstämmelse, utan förutsätter en överensstämmelse baserad på enbart upplevelsen av attraktion eller förälskelse. Diana menar att hon visste att hon inte skulle komma att vara ihop med en kille eftersom hon inte attraherades av killar, och kunde därmed definiera sig som homosexuell utan att ha haft en relation:

Diana: Alltså jaaa ... jag kände ju det ... alltså det är klart att jag tyckte tjejer var mycket sötare än killar... jag hade mycket större attraktion för tjejer än för killar... i och med att jag hade noll för killar... så det var ju inte så svårt... jaaa... jag kan inte riktigt säga vad det var som gjorde att... men det var väl mest så att ja okej... det finns potential till attraktion där... och det finns noll... där... och då...

TJ: Och då blev det plötsligt som att herregud, jag skulle kanske ta och säga... [att jag är homosexuell]...

Diana: Jaa, och liksom... jaa... faktiskt...

Diskursen om att emotioner och praktik bör sammanfalla gör att man egentligen inte "har något val" om man enbart blir förälskad i kvinnor. Teoretiskt sett finns förstås fortfarande valet att välja att leva med en man för att det vore "enklare" att leva heterosexuellt rent praktiskt och socialt – att inte behöva komma ut, att kunna få barn utan inseminering, att slippa homofobi och så vidare. Det är dock inte ur detta perspektiv ett reellt val, eftersom man oundvikligen går miste om någonting viktigt om man skulle välja att leva med en man istället:

Jenny: Först så tänkte jag nog mycket att jag hade ett val... eftersom jag hade varit intresserad av killar också... [...]så det var nog mycket... att jag hade ett val... när jag på något sätt... nu har insett att jag inte [betonat] hade ett val [...]... att så innan jag träffade henne... .. Ehhmm... så på... så från första början [...] så hade jag ändå tanken om att någonstans så så får jag ett val... men jag kunde nog inte då föreställa mig hur omvänt... för det finns ju... kvinnor som liksom har förnekat och levt ihop med en man och haft familj och sådära... och män också för den delen... men... så då tänkte jag väl att det kan man väl göra... men jag kunde då inte föreställa mig hur det skulle kännas... så det kan jag ju nu... nu kan jag ju tänka att det skulle vara... värsta skräck... situationen att hamna i... men det kunde jag nog inte då... för att... jamen det var så mycket att... jamen det var ju... så svårt för mig att sätta mig in i andras situationer då så...

Den alternativa diskursen att sexualiteten inte är enhetlig

I ett motsatsförhållande till denna diskurs står en diskurs om att sexualiteten *inte* är enhetlig. Denna diskurs är mindre utbredd, den refereras enbart till av informanter som i dagsläget inte

är uteslutande homosexuella, det vill säga informanter som inte utesluter att de skulle kunna ha känslor för, attraktion till, sex eller en relation med en man. Dessa informanter menar att sexualiteten inte är enhetlig. Hos dessa informanter går det att urskilja minst fyra olika aspekter av sexualiteten: förälskelse/kärlek, sexuellt begär, sex samt förhållanden. Informanterna gör en skillnad mellan antingen olika aspekter av emotioner (till exempel en skillnad mellan att bli kär och att vara sexuellt attraherad), eller en skillnad mellan emotioner å ena sidan och praktik å andra sidan (till exempel att bli kär i både kvinnor och män men bara ha relationer med män eller bara med kvinnor). Ninni och Lena menar att attraktion, förälskelse och praktik inte gått hand i hand för dem:

Ninni: jag insåg väldigt tidigt att jag... attraherades av kvinnor men... ehh... men jag levde med det här att eftersom jag inte har blivit kär i en kvinna så är jag inte bisexuell... ehmm... och... hade bara relationer med män...

Lena: Ja, eftersom jag då är homoemotionell ändå mest. Det finns fantastiska män och jag har verkligen upplevt kärleken med män men också, det, dom finns, dom finns underbara exemplar, men det är ändå mest tjejer som... ja som har förmågan att komma innanför min intima sfär

Värt att notera i sammanhanget är att Lena använder begreppet "intresserad av" när hon refererar till kvinnor (se ovan), men specificerar det till "sexuellt intresserad av" då hon refererar till män:

Lena: Kan, kan det inte räcka med att jag säger att jag älskar både män och kvinnor? Och sen så kan folk kalla det för bisexuell om dom vill. Och jag skriver det på QX, för att queer, asså det finns ju olika alternativ där, "annat, vet ej" känns ju helt såhär "nämen jag är så förvirrad är jag inte" och liksom... och, ja, och "queer" är ju ett helt brett... begrepp liksom sådär, så då tyckte jag att ja okej då, bisexuell visar att jag är [betonat: sexuellt intresserad] av både män och kvinnor liksom.

Cissi och Ninni markerar skillnaden mellan emotioner och praktik genom att säga att de å ena sidan inte utesluter attraktion för män, å andra sidan att de har svårt att tänka sig ett förhållande med en man igen.

Cissi: Alltså jag tror... som det är nu... så tror jag inte att jag kommer att ha relation med en man någon gång mer faktiskt. Eller jag vet inte, men det känns så. Men jag kan inte heller definiera mig som lesbisk...

Ninni: den typen av män som jag generellt attraheras av är den typen av män som jag inte kan prata med och de jag kan prata med attraheras jag väldigt sällan av därför att jag har någon typ av... jamen, jag gillar män som är väldigt maskulina och som har väldigt typiska maskulinitetsuttryck både vad det gäller kroppsspråk och sätt att snacka... och det är ju det som jag går igång på... men liksom rent mentalt så funkar det ju... aldr... ja det är ju inte så mycket... för den machoattityden går ofta ihop med en viss syn på olika saker som inte alls funkar med... så jag tänker... att tänk om jag vore hetero och det bara var den typen av män jag var med... det hade... verkligen... det hade varit så tragiskt [skratt]

Huruvida de ”icke-homosexuella” informanterna tar den alternativa positionen för att de upplever att diskursen om en enhetlig sexualitet inte stämmer överens med deras egen känsla eller deras egna erfarenheter, eller huruvida de tack vare tillgången till en alternativ diskurs om att det inte måste finnas en överensstämmelse har möjlighet att skilja mellan attraktion, kärlek, sex och relationer går inte att utläsa från materialet. De informanter som gör en skillnad tycks referera till skillnaden med samma självklarhet som de som inte gör en skillnad refererar till överensstämmelsen mellan emotioner och praktik.

DISKUSSION

Beroende på vilket perspektiv man tar, blir olika aspekter av våra resultat betydelsefulla. Ur ett psykologiskt perspektiv blir vissa resultat viktiga, ur ett socialkonstruktionistiskt perspektiv är det andra resultat som får betydelse. I det följande ämnar vi därför diskutera våra resultat från dessa två olika utgångspunkter. Först diskuterar vi hur våra resultat, som är formade av socialkonstruktionistisk teori och metod, kan bidra till psykologin. Hur kan psykologer använda sig av våra resultat och vilka psykologiska interventioner skulle utifrån våra resultat kunna vara relevanta? Sedan diskuterar vi hur våra resultat, som även är formade av vår bakgrund som psykologer, kan bidra till socialkonstruktionismens förståelse för individuella skillnader i subjekspositionering. Denna diskussion grundar vi i en del av den kritik som riktats mot socialkonstruktionismen angående frågor om villkor för subjekspositionering. Utifrån våra resultat och Laytons (1998) teorier försöker vi se hur man skulle kunna förstå vilka möjligheter till positionering som står till buds för subjektet och varför subjekt positionerar sig på olika sätt. Vi avslutar diskussionen med att lyfta upp mer allmänna frågor kring socialkonstruktionismen och förslag till vidare forskning samt reflektioner kring en del styrkor och svagheter med vårt upplägg.

Socialkonstruktionismens bidrag till psykologin

Som vi i inledningen presenterade är psykologi och politik i bred mening sammanknutna. Vi som psykologer bidrar i vårt arbete med klienter till att skapa och upprätthålla olika diskurser. Layton (1998, s. 171) ger ett tydligt exempel från en terapeutisk situation:

A 35-year-old single female client says she wants to have a baby. I would guess that not many clinicians would ask her why. But what if this same woman says she does not want to have a baby? I think most of us would ask why. [...] one might argue that in psychoanalysis everything is worth asking about, but the fact is that not everything is questioned. When put together with our tendency not to ask in the former case, we can see how therapeutic practice cites the norm, creates deviance, and thus participates in the formation of particular kinds of subjects.

På samma sätt bidrar vi som psykologer till att upprätthålla rådande strukturer om vi utgår ifrån att vår bild av ett fenomen, i arbetet med icke-heterosexuella kvinnor kanske främst fenomenet ”sexualitet”, är den enda riktiga. Vi bör därför vara medvetna om vilka diskurser vi själva bidrar till att återskapa, så att vi inte oreflekterat vidmakthåller sådana diskurser som inte bidrar till klientens psykologiska välmående utan snarare minskar detsamma, eller kategoriserar klientens sätt att se på sig själv och sina erfarenheter som felaktigt eftersom det inte överensstämmer med de diskurser vi har tillgång till. Detta gäller förstås i mötet med alla klienter, men det är om möjligt ännu viktigare att tänka på i mötet med klienter som tillhör en marginaliserad grupp i samhället. Vi hoppas därför att detta sätt att tänka skall kunna vara fruktbart även för psykologer som arbetar med andra grupper av klienter än just icke-heterosexuella kvinnor.

Vi hoppas att våra resultat, genom att visa på några möjliga sätt att förhålla sig till och resonera kring sig själv och sin omgivning, kan vara till hjälp i psykologers möten med icke-heterosexuella kvinnor. De teman vi presenterat i vår innehållsanalys (Appendix 3) kan också vara till hjälp för att få en uppfattning om några av de frågor som berör icke-heterosexuella kvinnor. Här vore det angeläget för vidare forskning att även fortsätta kartlägga icke-heterosexuella kvinnors livsvillkor, kanske framför allt inom områdena barn och föräldraskap, arbetsvillkor och förebilder, som är de områden där våra informanter själva har efterlyst mer information och kunskap.

Vi hoppas även att våra resultat skall kunna bidra till att vi som psykologer ser våra egna åsikter om sexualitet som just diskurser. Om vi oreflekterat accepterar de diskurser som kartlagts ovan: att man måste definiera sin sexualitet, att icke-heterosexualitet är onormalt, att sexualiteten är fast och oföränderlig och att sexualiteten är enhetlig, så riskerar vi att förstärka desamma. Vi riskerar även att våra klienter kan känna sig kränkta, oförstådda och (med rätta) marginaliserade snarare än förstådda och bemötta på ett sätt som de kan bli hjälpta av.

Diskurserna påverkar dock våra informanter på olika sätt. Olika informanter lägger olika vikt vid olika diskurser, påverkas av dem i varierande utsträckning och har olika sätt att göra motstånd mot eller utmana diskurserna. Vi anser därför inte att vi kan uttala oss om vilka av de diskurser vi kartlagt som skulle vara mest angelägna att ifrågasätta, eller vilka alternativa diskurser som bäst skulle gagna våra informanter eller icke-heterosexuella kvinnor i allmänhet. Vår ambition är snarare att visa på att dessa diskurser *kan* ha negativa effekter och att de är *möjliga* att ifrågasätta. Willig (1998, s. 391) skriver i sin artikel om sexualupplysning att *"If [...] discourses constitute subjectivity, then the use of education to introduce people to new discursive constructions amounts to an attempt at changing people themselves, rather than simply changing their behaviours or attitudes."* Vi menar att det finns en skillnad mellan att söka erbjuda nya diskurser "på distans" som i Willigs fall genom sexualupplysning (informationsmaterial, föredrag och så vidare) och i den situation "öga mot öga" som uppstår i psykologens arbete med klienter. Psykologer som arbetar med klienter har en unik möjlighet att tillsammans med klienten undersöka vilka diskurser som gagnar klienten och vilka som inte gör det, samt att eventuellt visa på alternativa sätt att se på sin omvärld, istället för att förutsätta vilka diskurser som skulle vara bättre för människor i allmänhet. Detta arbete innebär att tillsammans med klienten undersöka vilka diskurser som finns tillgängliga för individen, samt söka kartlägga vilka subjekspositioner dessa diskurser erbjuder och vad detta får för konsekvenser för henne. Här behövs också fortsatt forskning, för att utveckla kunskapen om hur psykologer kan arbeta med diskurser som terapeutiskt verktyg.

Ett nästa steg kan vara att hjälpa klienten att utmana de diskurser som upplevs som begränsande för klientens agens eller som inte stämmer överens med klientens erfarenhet. Att ifrågasätta och stå emot diskurser väcker dock motstånd (se Burr, 2003; Layton, 1998; Willig, 1998), men att känna till detta motstånd kan åtminstone hjälpa oss att hjälpa klienten att förstå detta motstånd och möta det när det uppstår.

Interventioner som att ifrågasätta klientens känsla av att hon ”måste” definiera sin sexualitet, att ifrågasätta tanken att ”jag är onormal eftersom jag inte är heterosexuell”, att visa på att sexualiteten kan vara flytande och föränderlig eller att introducera andra sätt att se på sexualitet än som något enhetligt, skulle kunna vara interventioner som skulle kunna gagna vissa icke-heterosexuella kvinnor, men inte nödvändigtvis alla. Layton (1998) poängterar att det inte är lätt att balansera mellan att å ena sidan ifrågasätta diskurser som kan vara förtryckande, och att å andra sidan möta (vissa) klienters önskan att bli ”botade” från sitt utanförskap och bättre passa in i dessa diskurser. Hon menar att:

The clinician walks the fine line between acknowledging the suffering and keeping open for the client a sense that the route he or she has taken may not be pathological, that there is, on the contrary, a pathological constraining to the norm. (s. 191)

Vilka interventioner som blir lämpliga och vilka diskurser hos klienten som bör, kan eller ska ifrågasättas måste därför vara en fråga som får besvaras från fall till fall i arbetet med klienten.

Psykologiska bidrag till socialkonstruktionismen

Det finns flera psykologiska dimensioner i materialet som ur ett psykologiskt perspektiv kan tyckas vara självklarheter men som socialkonstruktionistisk teori inte beaktar i särskilt hög grad. Layton (1998) menar till exempel att man bör skilja mellan subjektpositionering på en kulturell och på en psykologisk nivå, vilket sällan görs av socialkonstruktionistiska forskare. Genom att undersöka den psykologiska nivån kan en del av de frågor som Willig (2001) och Burr (2003) ställer belysas. Särskilt frågorna om hur subjektet uppfattar, tar till sig eller gör motstånd mot de positioner som bjuds. Hur komplexa subjektpositioneringens psykologiska dimensioner tycks vara framkommer till viss del i vårt material. Som illustrerades tidigare i redogörelsen av de olika diskurserna kan icke-heterosexuella kvinnor identifiera sig med positioner, göra motstånd mot dem och skapa alternativa positioner på väldigt många olika sätt av många olika skäl.

Redan Foucault menade att det inte går att helt fritt *välja* mellan olika positioner. Vad detta innebar, psykologiskt sett, utvecklade han dock aldrig (Stainton Rogers & Stainton Rogers, 2001). Senare socialkonstruktionister poängterar dock att subjektet inte tycks välja mellan till exempel positionerna ”heterosexuell” och ”homosexuell”, enbart grundat i vilket som skulle

ge mest materiella, emotionella eller praktiska fördelar, för att sedan leva därefter. Tvärtom tycks det som att subjektet ibland positionerar sig ofördelaktigt i förhållande till subjektets egna intressen (Burr, 2003). Flera forskare, bland annat Kitzinger och Wilkinson (1994; 1995), menar att detta att kunna välja eller inte välja positioner är en viktig fråga inom socialkonstruktionistisk forskning eftersom olika svar skulle kunna bidra till en mer sofistikerad analys av hur olika hegemoniska diskurser, som till exempel heteronormativiteten, fungerar förtryckande vilket i förlängningen kan få (och bör få) politiska implikationer. De menar dock att dominerande psykologi inte har försökt sig på att teoretisera kring detta.

Att inte vara helt fri att välja anser vi illustreras tydligt bland våra informanter. Flera av dem poängterar att det på många sätt skulle vara "lättare" att "vara" heterosexuell men att detta inte är ett reellt val. De tycks mena att det skulle vara svårt att i längden leva som heterosexuell om detta inte överensstämmer med den inre känslan, det vill säga om det inte stämmer överens med en psykologisk klangbotten (se även Jennys resonemang kring frågan "om man har ett val" i diskursanalysen ovan). Hanne menar dessutom att hon skulle förlora en del av sig själv om hon "kunde välja" att vara heterosexuell:

Hanne: Mm, min brorsa frågade när jag kom ut "men om du skulle få välja, skulle du inte hellre va heterosexuell då?". Alltså om det fanns ett val. För jag uttryckte väl ändå att jag var ganska nöjd med, med det. Men då sa han att om du hade fått välja, det hade ju vart så mycket enklare? Och då sa jag nä, jag skulle inte välja bort det. Och han hade väldigt svårt att förstå det. Men det är väl lite grann det här att om man har väldigt många delar av ens person som gör en till den man är, alltså ens erfarenheter och känslor och tankar... och, om jag väljer bort det till förmån för nåt annat, även om det kan ses som ett bättre alternativ av vissa andra, så skulle jag ju förlora en del av mig, så det är väldigt, väldigt oförskämd fråga egentligen "men det vore ju så mycket lättare om du var vit och man och straight och"... så, skulle du inte hellre vilja va det? Men då skulle ju inte jag va mig själv! Då skulle jag ju bli nån annan! Och jag önskar ju inte bli, jag önskar ju va mig själv, inte nån annan! Så.

Identifikation, definiering/benämning och positionering

Informanternas utsagor visar på en teoretisk möjlighet att urskilja två olika delar i den psykologiska positioneringen. Dels sker en *identifiering* med en position på en psykologisk nivå, det vill säga en intrasubjektiv "inre" positionering vilket innebär att ta en position för att den har en psykologisk/emotionell/intellektuell förankring eller för att den innebär "det jag är" som Hanne uttrycker det i ovanstående citat. Dels *definierar/benämner* subjektet sig självt vilket kan ses som en yttre positionering. Definitionerna/benämningarna är de olika begrepp,

kopplat till diskursiva positioner, som subjektet använder om sig själv – inför sig själv men kanske framför allt, i enlighet med vad några av informanterna säger, i relation till andra.

Skillnaden mellan identifiering och definiering/benämning aktualiseras tydligt på flera olika sätt i materialet; bland annat kopplat till bisexualitet och till att vara öppen med sin sexuella läggning. De som använder bisexualitet som övergång betonar alla vad denna språkliga definition/benämning, och således utåt presenterade och yttre positionering, kan ge för diskursiva konsekvenser (exempelvis möjligheten till sexualitetens föränderlighet), men hävdar också att de samtidigt positionerar sig annorlunda rent intrasubjektivt; som att de *är* något oavsett hur de benämner sig själva. Några av dem hävdar att det psykologiskt sett känns bra när dessa nivåer, den yttre och den intrasubjektiva, överensstämmer. Som till exempel Iris, som definierade/benämnde sig själv som bisexuell, men någonstans tänkte att det inte stämde:

Iris: [...] det kan jag tänka mig att det finns folk som liksom är inställda på att det här med heterosexualitet är det som är och jag, jag, jag, jag ska liksom, om man är tjej liksom, jag ska bli kär i killar och jag ska attraheras av killar, och liksom vad i hellskotta, varför funkas det inte, vad konstigt, vad är det för fel med mig? Asså, att man har dom tankarna, då kan det väl ha vart lite det här att jamen jag är precis så, fast jag tycker ju om dom här killarna, men varför stämmer det inte riktigt, det är jättekonstigt, jag är ändå... och sen när jag kom på att, nämen asså man behöver ju faktiskt inte, asså... det kanske inte är så att jag är bisexuell, jag behöver, det, jag behöver inte va så, det behöver inte va att jag är vad ska man säga en dålig bisexuell tjej, utan det kanske bara är så att jag är homosexuell! Och det var ganska såhär "aaaah"...

Möjligheten att inte "vara öppen" i vissa specifika situationer är något som flera informanter berör. Där blir också skillnaden mellan identifikation och definiering tydlig. Det är inte nödvändigt att alla vet om ens sexuella läggning, och i vissa situationer kan det vara en fördel om människor inte vet och därmed förutsätter att man är heterosexuell. Iris och Kicki är inte främmande för att i viss utsträckning ta heterosexualitetspositionen i en yttre mening, och "passera som hetero", i en situation där det skulle vara en klar nackdel att inte vara heterosexuell.

TL: Och det är inte heller så att du drar dig för att, så att du använder könsneutrala eh ... benämningar för att liksom slippa...

Iris: Näej... näej, näej. Jag vet inte, jag kan inte komma på ... däremot så har jag, jag skulle väl kunna tänka mig att det ... det skulle kunna bli aktuellt kanske...[...] inte när jag träffar nya människor, det skulle va om det blir situationer där jag tror att det på nått sätt, även om jag inte vill att det ska va så, men att det på nått sätt skulle kunna... eh... skada mig eller att det på nått

*sätt skulle kunna leda till liksom nått ofördelaktigt för mig, säg ... jag vet inte!
Jag har inte tänkt så långt som arbetsintervjuer och såna grejer än, men...*

TL: Nä, men det är nånstans där som det skulle vara?

Iris: Ja, jag tänker mig att det skulle vara gränsfall. Gräns för mig. [...]

Kicki: [...] jag kan vara... jag kan vara smygis utan att vara... ehh... utan problem i de situationer då jag behöver vara det vilket innebär att jag slipper... nästan alla de nackdelar som det... som det innebär att vara ehh... vad heter det för något som det kan innebära att vara icke hetero... skulle jag tro eller upplever jag i alla fall... sen så/

TL: /Och med smygis, som att du inte ser ut att vara flata och du kanske kallar din flickvän för sambo... och slinker igenom där...

Kicki: Jamen precis... jamen verkligen liksom... jamen jag kan... ta den typen av... diskussioner när jag tycker att det... när jag anser att det... är läge liksom [...]

Iris och Kicki menar således att de ibland gör yttre positioneringar av praktiska skäl, andra informanter säger att de kan göra det av politiska skäl. Positioneringen förändrar dock inte deras identifikation: de ser fortfarande likadant på sig själva, oavsett vad de får deras omgivning att tro om dem.

Denna skillnad mellan intrasubjektiv och yttre positionering, som ovanstående citat har visat på, är något som socialkonstruktionismen inte har diskuterat i särskilt hög grad. Vi anser dock att denna skillnad är angelägen att reflektera kring i förhållande till språket och språkets plats för positioneringen. Inom diskursanalys, som nämnts ovan, menas att subjektet positionerar sig genom att interagera och använda språket på olika sätt och att språket är en viktig del i konstituerandet av både diskursen och subjektiviteten. Vad som dock inte diskuterats tillräckligt är hur språket kan anses vara kopplat till subjektiviteten. Vissa teoretiker, till exempel Austin och Butler (Ambjörnsson, 2006; Rosenberg, 2002), talar dock om språkets performativitet. Rosenberg (2002, s. 75) hänvisar till Austin som menar att performativitet är det ”som inte endast beskriver en företeelse utan de facto får denna företeelse att bli till”, det vill säga språkets konstituerande funktion. Austins paradexempel på detta är, enligt Rosenberg (2002, s. 75), ”prästens ord vid vigseln: ’Härmed förklarar jag er man och hustru’, som en performativ handling som får det äktenskapliga tillståndet att bli till”. Det glapp som informanterna ovan illustrerar, mellan intrapsykisk och yttre positionering, menar vi skulle kunna tyda på att det finns en ”löskoppling” mellan hur subjektet kan använda språket och subjektets egen, ”inre” subjektivitet. Trots att subjektet till viss del konstitueras genom språket kan subjektet, som i ovanstående citat, också använda språket retoriskt för att uppnå vissa mål eller fördelar, medvetet om att detta inte har någon psykologisk grund rent intrasubjektivt.

Således bör det betonas att språket ibland har en performativ verkan på subjektiviteten, men inte alltid - och hur fungerar då språket i förhållande till subjektiviteten?

Vilka olika konsekvenser för subjektet och/eller subjektiviteten den yttre, språkliga, positioneringen kan innebära då det finns eller inte finns en intrasubjektiv psykologisk klangbotten är något som vidare forskning skulle kunna undersöka närmare. Ur ett psykologiskt perspektiv skulle också subjektets egna reflektioner kring språkanvändning, definiering och positionering kunna vara intressant att undersöka samt vad det kan innebära för subjektet att göra en yttre positionering som inte sammanfaller med det intrapsykiska, särskilt om subjektet självt inte gör någon skillnad mellan dessa nivåer. Att fortsätta undersöka språkets koppling till subjektiviteten tror vi också kunde vara av vikt för att kunna utveckla tankar om subjekt-positioneringen. Vi tänker att ett interdisciplinärt förhållningssätt, som innefattar olika delar inom sociologi och psykologi¹⁴, skulle kunna ge fruktbara insikter i hur man kan se på och förstå språk och subjekt-positionering. Insikter som kan komplettera eller utveckla tankar kring till exempel performativitet; varför subjekt tar de positioner de tar, på vilket sätt positioneringen sker och varför subjekt ibland tar positioner som utåt sett verkar ofördelaktiga.

Känslan av själv och relationer med andra

Något som vidare forskning också kunde undersöka är hur man skulle kunna förstå den intrasubjektiva positioneringen. Utifrån vårt material tycks en intrasubjektiv psykologisk klangbotten kunna handla om väldigt många olika saker. I intervjuerna framkommer att informanterna positionerar sig utifrån det som känns bra, återspeglar hur man tänker, speglar ens erfarenheter eller på något vis beskriver det man tänker/känner att man är eller vill vara. Om detta handlar om något som är essentiellt eller inte skiljer sig från informant till informant. Hos en del av informanterna verkar det som om någon slags ”känsla av själv” ändå är mycket viktig. Laytons (1998) påpekande om att en inneboende kärna må vara en kulturell artefakt men är nödvändig för psykisk hälsa och etiskt handlande kan således vara en givande utgångspunkt för vidare forskning. Hur denna kärna kan begreppsliggöras, förstås och/eller konstrueras och vilka psykologiska konsekvenser den innebär är frågor som är viktiga att undersöka.

¹⁴ Inom psykolingvistikens förs till exempel en intressant diskussion om huruvida språket påverkar vår kognition eller inte (se till exempel Levinson, Kita, Haun & Rasch, 2002).

Vid sidan av denna kärna eller känsla av själv lyfter Layton (1998) också upp betydelsen av de nära relationer som subjektet har och att det är genom dessa relationer som de hegemoniska diskurserna påverkar subjektet. Layton menar att barn får eller undanhålls kärlek av vårdnadshavare och betydelsefulla andra beroende på om barnen, som pojkar eller flickor, lever upp till de förväntningar på vardera kön som diskursen presenterar. På så vis får den hegemoniska maskuliniteten eller femininiteten konkret genomslagskraft, eftersom barnet inte kan stå emot hegemonin utan risken att förlora kärlek. Detta resonemang kan anses bidra till att förklara hur en viss positionering möjliggörs eller förhindras för ett specifikt subjekt, till exempel när det gäller sexualitet. Läggs det stor vikt vid en viss diskurs bland de människor som är viktiga för subjektet, blir denna diskurs svårare att stå emot än om diskursen inte är lika stark hos just dessa betydelsefulla andra; oavsett hur stark eller svag diskursen är i samhället i stort. Genom nära relationer styrs också till viss del vilka diskurser och subjektspositioner som överhuvudtaget är tillgängliga för subjektet. Sammantaget kan positioneringen således ses som ett nära samspel mellan tillgängliga positioner, i relationer önskvärda positioner och de olika behov som subjektet har av kärlek, acceptans och/eller gemenskap. Detta innebär att subjektet, om än omedvetet, ständigt försätts i situationer där vissa behov eller önskningar får stå tillbaka för andra och att positioneringen kommer att kunna se väldigt olika ut i olika relationer. Att kunna ta en alternativ position, i enlighet med Laytons teorier, kräver således att subjektet är medvetet om att positioneringen inte innebär en förlust av all kärlek från andra.

Den inverkan som betydelsefulla andra har för positioneringen exemplifieras på flera sätt i vårt material. Här lyfter vi upp ett citat av Jenny, som menar att hon inte kunde erkänna inför sig själv att hon inte var heterosexuell så länge hon bodde hemma och var beroende av sina föräldrar:

Jenny: [...] men sen så tror jag att det dröjde så pass lång tid som det gjorde... [...] det tror jag att var för att mina föräldrar hade jättesvårt för homosexualitet och jag kan tänka mig att de som skulle... alltså jag hade så svårt att tänka mig att jag skulle berätta det överhuvudtaget för dem... det var så... så långt borta för mig... jag kunde inte föreställa mig det riktigt... [...] och det kan jag tänka mig liksom... hade jag berättat det när jag gick i gymnasiet ... det... jag hade inte klarat av att de liksom vände mig... jag kan väl inte säga att de vände mig ryggen... men de hanterade det på ett sätt som var liksom inte riktigt... inte riktigt schysst... så det... det vet jag inte... om de inte hade gjort det... så hade de kanske inte... men på det sätt som de reagerade nu då ja... det hade varit fruktansvärt om de hade reagerat så mot mig då...

Tanken att hennes föräldrar kanske skulle vända henne ryggen om hon berättade att hon inte var heterosexuell var så negativt laddad att det blev svårt att erkänna detta ens för sig själv. Det var först när hon var mer oberoende av sina föräldrar som det blev möjligt att berätta för sig själv, sina vänner och till sist för föräldrarna:

Jenny: [...] men sen när jag väl hade berättat för många så ville jag ju berätta för dem... så det kändes... det... alltså det var ju ändå... amen då hade jag ju liksom... [suck] alltså då hade jag ju ändå det tryggt... jag hade lägenhet och jag var på... hade vänner och sådär... jag var inte beroende av dem...

Av de nuvarande relationerna betonar Jenny sin flickväns betydelse, vilket görs även av flera andra informanter:

Jenny: [...] en viktig komponent i här och nu, och att jag trivs just nu är att jag och min tjej kan prata om just detta hur det är att vara ihop med en tjej, hur vi tror och tycker andra reagerar, vad vi tror det gör för skillnad å så vidare. Ett klimat öppet för diskussioner. Det gör ju att man inte behöver fundera så mycket i ensamhet längre. Och det är ju extra bra att kunna ha de diskussionerna med den jag litar på mest och som dessutom i min mening är en mycket smart person, för även om jag kommit långt i mitt identitetssökande så kommer det ständigt upp situationer som är bra att dela med sig av.

Laytons teorier förklarar dock inte helt varför vissa subjekt tycks kunna vara beredda att positionera sig på ett sätt som gör att de uppenbarligen förlorar kärlek. Hur kan man förstå att en kvinna ”kommer ut” som homosexuell inför sina öppet homofoba föräldrar, vilket till viss del har varit fallet för någon av informanterna? Handlar det om att man får kärlek eller gemenskap någon annanstans ifrån, eller räcker det med en tillräckligt ”stark kärna”? Även dessa frågor är angelägna att undersöka vidare inom forskningen på olika sätt.

Vidare teoretiska frågor och brister i upplägget

Extradiskursiva fenomen och skillnader mellan diskurser

En hel del av våra resultat och vår diskussion väcker frågor som kan relateras till socialkonstruktionismens grundantaganden i stort. I ovanstående stycken har vi problematiserat kring den psykologiska nivån gällande subjektspositionering. Dessa resonemang och en del av våra resultat väcker dock frågor om hur man kan se på och teoretisera kring diskurser i stort.

I resultatdelen belyses diskursen om sexualiteten som enhetlig när det gäller emotioner och praktik. Denna diskurs implicerar att sexualiteten därför är enkel att definiera. Några av våra informanter menar dock att diskursen är förenklad och att sexualiteten inte behöver vara enhetlig. Istället framkommer minst fyra olika delar av sexualiteten som aktualiseras på olika sätt; förälskelse, begär, sex och förhållanden. Genom denna uppdelning blir det tydligt att sexualitet för dessa informanter alltså är något som känns i kroppen, något som tänks, något som görs och något som definieras, som alla hänger ihop och varierar på olika sätt. Detta, tillsammans med resonemanget om att kunna välja eller inte välja positioner, uppmanar socialkonstruktionismen att utveckla sina teorier om hur diskurser och subjekt konstitueras. Flera teoretiker menar att en del kritik har riktats mot socialkonstruktionismen för att den inte tydliggör kroppens plats inom diskursen och för subjektet (Budgeon, 2003; Burr, 2003; Colebrook, 2002; Radley, 1991). Burr (2003) skriver att kroppen av vissa teoretiker ses som något "extradiskursivt", det vill säga som något utanför diskursen. Ett exempel kan vara på sin plats för att förklara detta närmare. En hund är, rent fysiskt, en hund oavsett om jag, och alla andra, mitt i allt skulle kalla den för "fisk". Trots att vår syn och våra förväntningar på hunden samt hur vi uppfostrar den skulle kunna förändras drastiskt i och med att vi kallar hunden för fisk så skulle inte hunden, fysiskt sett, utveckla gälar. Språket kan utifrån detta perspektiv inte anses vara det enda som finns och kan inte ses som helt konstituerande (vilket exemplifierades i stycket om performativitet i stycket ovan).

Vidare skulle det teoretiskt sett kunna vara givande att utgå från att i vilken grad man medvetet kan välja eller inte välja positioner kan skilja sig mellan *olika diskurser*. Olika diskurser skulle nämligen kunna ses vara kopplade till språket och det extradiskursiva i olika grad. Diskursen om normalitet kan vara ett illustrativt exempel. När det gäller normalitet kopplat till sexualitet tycks inte informanterna ha så stora problem att hantera ett eventuellt, av diskursen givet, utanförskap. De kan, med hjälp av olika alternativa positioner och möjligheten att "passera som hetero", upprätthålla en positiv bild av sig själva som det de är. Diskursen om normalitet kopplat till exempelvis etnicitet eller funktionshinder skulle dock kunna ha andra implikationer för subjektiviteten, då de diskursiva förväntningarna är mer grundat i den fysiska kroppen. Att passera som "normal" blir till exempel svårare för en kvinna med polio än för en icke-heterosexuell kvinna, eftersom det är svårt att undgå det uppenbart synliga, vilket också påverkar hur subjektet positioneras av sin omvärld.¹⁵

¹⁵ Dessa implikationer skulle också kunna gälla för de icke-heterosexuella kvinnorna i vår studie på grund av att diskursen tillskriver subjekten stereotypa bilder av vad det innebär att vara icke-heterosexuell kvinna. Flera av

Diskurser om sexualitet tycks således på många sätt kunna vara en diskurs där det extradiskursiva och språket båda vävs samman och varierar i tyngd. En diskurs som dock tycks vara väldigt avhängig det extradiskursiva är en diskurs som *alla* informanter lyfte upp under intervjuerna, trots att vi som intervjuare inte hade det med som en explicit fråga; diskursen om barn eller reproduktion. Många socialkonstruktionistiska författare ber ofta läsaren att fundera på vad det är som är skillnaden mellan att företrädesvis ha samkönat sex i jämförelse med att företrädesvis ha sex med blonda personer; detta för att illustrera att hur vi ser på och förstår sexualitet beror på vår sociokulturella och historiska kontext. Det som socialkonstruktionismen inte diskuterar är dock att den skillnad som faktiskt finns mellan att företrädesvis ha sex med blonda personer och att företrädesvis ha samkönat sex är att det i det senare är omöjligt att den sexuella akten skulle resultera i en graviditet. Oavsett vilka uppfattningar vi har om manlighet och kvinnlighet samt könens kroppar kommer det att finnas personer som kan föda barn och de som inte kan det. Vad detta innebär kan skilja sig mellan olika tider, platser och kulturer, men den grundläggande fysiska förmågan består i något slags mening. Reproduktionen tycks således vara något som går bortom språket.

Med utgångspunkt i de resonemang vi har presenterat ovan behöver socialkonstruktionistiska teoretiker således granska sina antaganden om att språket är det enda som finns (Burr, 2003) och utveckla sina teorier, vilket till viss del kan ske med hjälp av psykologin och tankar om det extradiskursiva.

Validitet i socialkonstruktionistisk forskning

På grund av socialkonstruktionismens epistemologiska grundantaganden handlar även validitet om diskursiva konstruktioner. I diskursanalytisk forskning menar man alltså att man skapar kunskap, snarare än upptäcker den (Willig, 2001). Vetenskaplig validitet bygger på, i socialkonstruktionistisk mening, ”*det samtal som förs bland forskarna om relationen mellan metoder, forskningsresultat och arten av de fenomen som undersöks*” (Kvale, 1998, s. 216). Böcker och forskningsartiklar är alla olika sätt att retoriskt inta olika diskursiva positioner för att vinna legitimitet i den vetenskapliga diskursen. Genom argumentering och kontrastering kan vissa teorier, genom kommunikation, vinna mer legitimitet än andra inom forskarsamhället. Bedömningen görs ofta genom att olika teorier ställs mot ett pragmatisk/frukt-

informanterna diskuterar detta, men konstaterar också att de har kunnat frigöra sig från dessa stereotyper, vilket kanske kan tyda på att det finns fler alternativa sätt att vara icke-heterosexuell på i Sverige idag.

barhetskriterium, det vill säga vad som är effektivt att göra eller vad som ger förklaringskraft, och ett etiskt kriterium, vad som är moraliskt att göra (Kvale, 1998; Winter Jørgensen & Phillips, 2000).

För den enskilda forskaren gäller det att ställa sig kritisk till sin egen forskning. Kvale (1998) menar att validering inom postmodern (och således också socialkonstruktionistisk) forskning bör ske på tre sätt. För det första genom att *kontrollera*; där forskaren ställer sig kritisk mot sin analys, eventuell selektiv perception eller snedvriden tolkning, och tydligt anger sitt/sina perspektiv. För det andra genom att *ifrågasätta*; vad som skall undersökas och varför samt att syftet bör väljas och tydliggöras innan valet av metod. För det tredje genom *teoretisering*; där forskaren tydliggör en teoretisk föreställning om det som undersöks och relaterar det till en kontext där, som Winter Jørgensen och Phillips skriver (2000), diskursen ges en form av sammanhang. Under analysens gång har vi kontinuerligt kontrollerat våra tolkningar mot materialet genom tematisering i flera omgångar samt med varandra. Genom att presentera längre passager av informanternas citat ger vi också läsaren en möjlighet att kontrollera våra slutsatser. Vi har i möjligaste mån försökt vara tydliga med vilka perspektiv och grundantaganden vi utgår ifrån i tolkningen och har relaterat resultaten till annan forskning för att ge en kontext till de resonemang vi för.

Brister i upplägget

Kitzinger och Wilkinson (1995) betonar också i sin artikel om lesbiska kvinnor som tidigare definierade sig som heterosexuella att deras forskning, liksom all annan forskning, bara är sociala konstruktioner. Genom att se på, studera och benämna sina informanter som de gör, ställa de frågor och välja att presentera resultaten som de gör innebär att de författar kunskap, snarare än att bara återge den. Detta gäller även i vår uppsats. Att studera icke-heterosexuella kvinnor, på detta sätt, med dessa begrepp och presentera våra resultat så som vi har gjort ovan är bara *ett* sätt att författa kunskap. Våra resultat ser vi alltså inte som några bevis för "Sanningen" om icke-heterosexuella kvinnor som skall gälla alla överallt, utan snarare som exempel på hur man, som olika subjekt i *Sverige idag i samspel med oss som forskare*, kan konstruera icke-heterosexualitet. Våra sätt att som forskare uttrycka oss och teoretisera är också begränsade av de diskurser som finns tillgängliga för oss som subjekt i den sociala och kulturella kontext vi finns inom, av de intrasubjektiva positioneringar som vi gör samt av våra erfarenheter.

Det finns dock en del kritik man kan rikta mot vår forskning, framför allt när det gäller upplägg och intervjufrågor. Det gäller framförallt hur vi genom interaktion skapade möjlighet för mer eller mindre troliga positioneringar för informanten. Till exempel huvudfrågorna där det i båda frågorna uttrycks att man kan *inse* att man inte är heterosexuell ("[...] *då du insåg att du inte var heterosexuell [...]*"). Detta är ett konstaterande som skulle kunna knytas till vissa diskursiva positioner och kan således ha påverkat informanterna till att positionera sig annorlunda än om vi inte hade uttryckt detta antagande i våra direkta frågor. En del av informanterna svarar dock på frågan genom att positionera sig mot idén om att icke-heterosexualiteten är något man kan inse. Man kan således diskutera om det finns något sätt att med frågor undkomma det faktum att man försätter informanten i en speciell diskursiv utgångspunkt, eller om detta är något vi som forskare teoretiskt sett aldrig kan komma ifrån.

Att vi som intervjuade inte i förväg berättade hur vi själva definierade oss kan säkerligen också ha påverkat informanternas positionering i intervjun. På vilket sätt är dock svårt att säga. En del informanter uttryckte explicit att de inte trodde vi var heterosexuella, andra kommenterade det inte. Fördelen med att öppet definiera sig, särskilt om man definierar sig i likhet med informanterna, brukar enligt andra forskare (till exempel Lundahl, 1998) vara att man skapar en accepterande atmosfär där informanten kan känna sig mer förstådd. Nackdelen är dock att denna "förståelse" kan vara "fiktiv". Våra informanter visar på att de, trots att alla identifierar sig som kvinnor och icke-heterosexuella, är en oerhört heterogen grupp när det gäller erfarenheter och resonemang. Att informanten får veta hur forskaren definierar sig kan således innebära att den tar en viss förförståelse förgivet och lämnar i högre grad sina resonemang utvecklade, trots att forskaren har en helt annan bild och andra erfarenheter av vad det innebär att definiera sig som till exempel kvinna och/eller icke-heterosexuell.

Hur man ser på och besvarar ovanstående frågor som kopplas till vårt upplägg beror på hur man ser på och konstruerar sin forskning i stort. Vi kommer inte att nå ett slutgiltigt svar på vad som är bäst utan tvingas hela tiden omformulera våra teorier och tankar i relation till annan forskning, erfarenhet och andras teorier. Vår uppgift som forskare, och som psykologer, är således att ständigt synliggöra och ifrågasätta de grundantaganden som genomsyrar vår praktik, både som enskilda och som kollektiv. Genom att olika sätt att konstruera verkligheten kan stötas och blötas gentemot varandra och gentemot etiska resonemang kommer teorier att utvecklas och förfinas. Kitzinger och Wilkinson (1995, s. 103) skriver till exempel om debatten mellan essentialism och socialkonstruktionism: "*Only*

through such critical engagements, and through developments within both theoretical frameworks, can a vital and comprehensive psychology of lesbianism be developed". På så sätt kan vi skapa en psykologi som är frigörande och hälsofrämjande för så många som möjligt.

REFERENSER

- Ambjörnsson, F. (2004). *I en klass för sig*. Stockholm: Ordfront.
- Ambjörnsson, F. (2006). *Vad är queer*. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur.
- Andrews, M. (2006). Breaking down barriers: feminism, politics and psychology. *Feminism & Psychology* 16(1), 13-17.
- Budgeon, S. (2003). Identity as an embodied event. *Body & Society*, 9(1), 35-55.
- Burr, V. (2003). *Social constructionism*. (2nd ed.). London: Routledge.
- Centerwall, E. (2003). *Sexualiteter*. Stockholm: Riksförbundet för sexuell upplysning.
- Colebrook, C. (2000). Questioning representation. *SubStance*, 92, 42-67.
- Coyle, A., & Kitzinger, S. (Eds.). (2002). *Lesbian and gay psychology*. Oxford: Blackwell.
- Danielsson, A. (2005). "Mattias är bög!": om föräldrars upplevelser av att ha ett barn som är homosexuellt. Psykologexamensuppsats, Stockholms Universitet, Psykologiska institutionen.
- DeLamater, J. D., & Hyde, J. S. (1998). Essentialism vs social constructionism in the study of human sexuality. *Journal of Sex Research*, 35(1), 10-19.
- Elwin-Nowak, Y., & Thomsson, H. (2003). *Att göra kön: om vårt våldsamma behov av att vara kvinnor och män*. Stockholm: Bonnier.
- Elizur, Y., & Mintzer, A. (2001). A framework for the formation of gay male identity: processes associated with adult attachment style and support from family and friends. *Archives of Sexual Behavior*, 30(2), 143-167.
- Floyd, F. J., & Bakeman, R. (2006). Coming-out across the life course: implications of age and historical context. *Archives of Sexual Behavior*, 35(3), 287-296.
- Goldner, V. (1991). Toward a critical relational theory of gender. *Psychoanalytic Dialogues*, 1(3), 249-272.
- Hanner, H. (2002). *Psykisk hälsa och ohälsa hos ungdomar 16-24 år som attraheras av personer av sitt eget kön – en enkätundersökning*. Psykologexamensuppsats, Stockholms Universitet, Psykologiska institutionen.
- Hanner, H. (2005). *Intervjuundersökning/pilotstudie av homo- och bisexuella ungdomars psykiska hälsa*. Stockholm: Statens Folkhälsoinstitut.
- Harding, R., & Peel, E. (2007). Surveying sexualities: Internet research with non-heterosexuals. *Feminism & Psychology*, 17 (2), 277-285.

- Hergenhahn, B.R., & Olson, M. H. (2003). *An introduction to theories of personality*. (6th rev. ed). Upple Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Hulter, B. (2004). *Sexualitet och hälsa: begränsningar och möjligheter*. Lund: Studentlitteratur.
- Hyde, J. S. (2005). The gender similarities hypothesis. *American Psychologist* 60(6), 581-192.
- Kitzinger, C., & Wilkinson, S. (1994). The social construction of heterosexuality. *Journal of Gender Studies* 3(3), 301-317.
- Kitzinger, C., & Wilkinson, S. (1995). Transitions from heterosexuality to lesbianism: the discursive production of lesbian identities. *Developmental Psychology* 31(1), 95-104.
- Kitzinger, C. (2004). Extracts from the social construction of lesbianism. *Feminism & Psychology* 14(4), 491-501.
- Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Knutagård, H., & Nidsjö, E. (2004). *Hedersrelaterat våld mot ungdomar på grund av sexuell läggning*. Länsstyrelsen i Skåne län, rapport 2004:24.
- Lafrance, M. N., & Stoppard, J. M. (2006). Constructing a non-depressed self: women's accounts of recovery from depression. *Feminism & Psychology*, 16(3), 307-325.
- Layton, L. (1998). *Who's that girl? Who's that boy? Clinical practice meets postmodern gender theory*. Northvale, NJ : J. Aronson, cop.
- Lee, I., & Crawford, M. (2007). Lesbian and bisexual women in the eyes of scientific psychology. *Feminism & Psychology*, 17(1), 109-127.
- Levinson, S. C., Kita, S., Haun, D. B. M., & Rasch, B. H. (2002). Returning the tables: language affects spatial reasoning. *Cognition* 84, 155-188.
- Lundahl, P. (1998). *Lesbisk identitet*. Stockholm: Carlssons.
- Magnusson, E. (2003). *Genusforskning inom psykologin: bidrag till psykologisk teori och praktik*. Stockholm: Högskoleverket i samarbete med Nationella sekretariatet för genusforskning.
- McFadden, M., & Sneddon, I. (1998). Sexuality. I Trew, K., & Kremer, J. (Eds.). *Gender and psychology* (41-54). London: Arnold.
- Moseng, B. U. (2002). *Lesbiskes psykiske helse*. Oslo: Norsk insitutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Pattatucci Aragòn, A. (Ed.). (2006). *Challenging lesbian norms: intersex, transgender, intersectional and queer perspectives*. New York: Harrington Park Press.

- Radley, A. (1991). *The body and social psychology*. New York: Springer-Verlag.
- Region Skåne (2005). *Strategi för sexuell och reproduktiv hälsa i Region Skåne*. Hämtad den 7 maj 2007, från <http://www.skane.se/pages/162863/srhstrategi.pdf>.
- Riksförbundet för Sexuellt Likaberättigande (2007). *Verksamhetsplan 2007*. Hämtad den 30 april, 2007, från <http://www.rfsl.se/?p=2745>.
- Rosario, M., Hunter, J., Maguen, S., Gwadz, M., & Smith, R. (2001). The Coming-out process and its adaptational and health-related associations among gay, lesbian, and bisexual youths: stipulation and exploration of a model. *American Journal of Community Psychology*, 29(1), 133-160.
- Rosenberg, T. (2002). *Queerfeministisk agenda*. Stockholm: Bokförlaget Atlas.
- Rosenberg, T. (2006). *L-ordet: vart tog alla lesbiska vägen?*. Stockholm: Normal.
- Roth, N., Boström, G., & Nykvist, K. (2006) *Hälsa på lika villkor? Hälsa och livsvillkor bland HBT-personer*. Stockholm: Statens Folkhälsoinstitut.
- Rothblum, E. D. (1994). "I only read about myself on bathroom walls": The need for research on the mental health of lesbians and gay men. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 62(2), 213-220.
- Segal, L. (1999). *Why feminism? Gender, psychology and politics*. New York: Columbia University Press.
- Stainton Rogers, W., & Stainton Rogers, R. (2001). *The psychology of gender and sexuality*. Berkshire: Open University Press.
- Tiby, E. (1999). *Hatbrott? - homosexuella kvinnors och mäns berättelser om utsatthet för brott*. Stockholm: Kriminologiska institutionen, Stockolms universtiet.
- Weeks, J. (2003). *Sexuality*. (2nd ed.). New York: Routledge.
- Wells, G. B., & Hansen, N. D. (2003). Lesbian same: it's relationship to identity integration and attachment. *Journal of Homosexuality*, 45(1), 93-110.
- Westerståhl, A. (1996). *Lesbisk hälsa: En översikt av hälsofrågor i en marginaliserad grupp*. Stockholm: Statens Folkhälsoinstitut.
- Willig, C. (1998). Constructions of sexual activity and their implications for sexual practice. *Journal of Health Psychology*, 3 (3), 383-392.
- Willig, C. (2001). *Introducing qualitative research in psychology: adventures in theory and method*. Buckingham: Open University Press.
- Winther Jørgensen, M., & Phillips, L. (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.

APPENDIX 1 "KONTAKTANNONS/INTERVJUPERSONER SÖKES"

Hej!

Inom ramen för vår psykologexamensuppsats söker vi Dig som identifierar dig som kvinna och som *inte* identifierar dig som heterosexuell. Vi vill gärna prata med dig om hur det var för dig då du insåg att du inte var heterosexuell och hur du ser på det idag.

Det finns väldigt lite psykologisk forskning inom detta område. Det vore därför värdefullt om du ville dela med dig av dina erfarenheter för att bidra till att psykologer som yrkesgrupp får en större förståelse för och bättre möjligheter att möta kvinnor som inte är heterosexuella.

Intervjun genomförs på institutionen för psykologi i Lund i januari och februari 2007.

Intervjun kommer att ta cirka 1,5-2 timmar och kommer att spelas in på dator. När uppsatsen är färdig kommer intervjuerna att raderas. I uppsatsen kommer det inte gå att identifiera den enskilda personen som har blivit intervjuad. Materialet kommer att förvaras på ett sådant sätt att ingen obehörig kan ta del av informationen.

Deltagandet i forskningen är frivilligt och du har rätt att när som helst avbryta din medverkan.

Vill du vara med eller har du frågor?

Kontakta oss:

Tove Lundberg, telefon XXXX eller

Torun Jansson, telefon XXXX

e-mail: lundbergjanssonuppsats@yahoo.se

(På Internet: Eller lämna ett meddelande här på quizer!)

Psykologprogrammet, termin 10

Lunds Universitet

Institutionen för psykologi, telefon 046-222 00 00 (växel)

Handledare: Margot Bengtsson

APPENDIX 2 "INTERVJUMALL"

INLEDNING

Presentera dig: *Namn och utbildning*

Presentera syftet med uppsatsen: *Att undersöka hur icke-heterosexuella kvinnor tänker om sitt liv och sin situation. Denna kunskap hoppas vi kan bidra till att psykologer som yrkesgrupp får en större förståelse för och bättre möjligheter att möta kvinnor som inte är heterosexuella.*

Information: *Intervjun kommer att ta cirka 1,5 timme och kommer att spelas in på dator. Jag hoppas att denna intervju mer kommer att likna ett samtal som grundar sig i dina erfarenheter och upplevelser. Därför kommer tyngdpunkten att ligga på det som du själv väljer att ta upp, och inte bara på mina frågor. Jag har en del teman som jag hoppas att vi kommer att beröra under intervjuens gång.*

När utskriften är färdig kommer intervjuerna att raderas. I uppsatsen kommer det inte gå att identifiera den enskilda personen som har blivit intervjuad. Materialet kommer att förvaras på ett sådant sätt att ingen obehörig kan ta del av informationen. Deltagandet i forskningen är frivilligt och du har rätt att när som helst avbryta din medverkan.

Eventuella frågor innan vi börjar?

INTERVJUFRÅGOR

Underfrågor (som vi ser till att belyses under intervjuens gång) till:

1) *Hur var det för dig att inse att du inte var heterosexuell?*

– Hur mårde du? (Fanns det något du var rädd för/farhågor?)

Fanns det något du var glad för/lättnad?)

– Vad tänkte du om dig själv då? Vad grundar du det på?

– Hur visste du att du inte var heterosexuell? Hur kom du fram till det? Hur lång tid tog det att komma fram till det? (Var det något du kände på dig? Var det något som kom plötsligt?)

– Hur trodde du att detta, att inte vara heterosexuell, skulle påverka ditt liv?

– Hur trodde du att detta, att inte vara heterosexuell, skulle påverka dina relationer?

”Jag skulle vilja att vi börjar med att prata om hur det var för dig när du insåg att du inte var heterosexuell. Var vill du börja?”

2) *Vem är du idag?*

– Vad tänker du om dig själv idag? Vad grundar du det på/ hur menar du/vad har fått dig att tänka så?

– Hur har detta, att inte vara heterosexuell, påverkat den du är?

– Hur har detta, att inte vara heterosexuell, påverkat ditt liv?

– Hur har detta, att inte vara heterosexuell, påverkat dina relationer?

3) *Hur mår du idag och hur har du kommit dit?*

– Hur mår du idag? Vad grundar du det på/ hur menar du/vad har fått dig att må så?

- Vad påverkar ditt mående nu? Positiva/negativa faktorer.

– Vad har påverkat ditt mående? Positiva/negativa faktorer.

- Finns det fortfarande något du är rädd för/farhågor inför FRAMTIDEN

- Finns det fortfarande något du är glad för/lättnad?

”Nu har vi pratat om hur det var för dig när du insåg att du inte var heterosexuell. Nu skulle jag vilja att vi pratar lite om hur det är för dig idag. Vill du berätta lite om hur du har det idag?”

AVSLUTNING

Fakta om personen: *Ålder, utbildning/sysselsättning, civilstånd, öppenhet med läggning (För vem? När ”kom du ut”?), hur skulle du själv definiera din sexuella läggning?*

Vad händer nu? *Renskriver intervjun, inspelningen raderas efter transkribering. Utskriften avidentifieras och analyseras. Uppsatsen förhoppningsvis klar i början av juni. Vill du ha den per mail?*

Övriga frågor, kommentarer från informanten

Om frågor, kan vi ringa/maila dig? (ta ev. telefonnummer om det inte finns)

Tacka för medverkan!

APPENDIX 3 "INNEHÅLLSANALYS"

I vissa avseenden berättar informanterna om tankar och erfarenheter som de delar med varandra, medan informanternas berättelser i vissa avseenden skiljer sig avsevärt från varandra. Den följande redogörelsen för innehållet i intervjuerna är inte avsedd att visa hur stor andel av de icke-heterosexuella kvinnorna som resonerar på ett visst sätt eller som har en viss erfarenhet, utan är snarare till för att visa på några möjliga sätt att resonera, och några möjliga erfarenheter icke-heterosexuella kvinnor kan ha.

Att bli kär i en tjej

Flera informanter beskriver tidiga erfarenheter av förälskelser i tjejer, redan i barndomen och de tidiga tonåren. Vissa tolkade inte dessa känslor som förälskelse vid denna tidpunkt, utan såg det snarare som fascination, en känsla av att vilja vara som den andra. I ljuset av senare upplevelser tolkar de nu dessa tidiga känslor som förälskelse. Andra var redan tidigt medvetna om att det var en förälskelse de upplevde. Vissa informanter upplevde inga förälskelser i tjejer, enbart i killar, förrän de i vuxen ålder första gången blev förälskade i en tjej.

Att bli kär i en tjej "på riktigt" för första gången beskrivs av några informanter som något positivt. För en informant var det en lättnad: "jag kan bli kär – jag är normal!". Andra beskriver känslan av att bli kär som något starkt och positivt, en härlig erfarenhet som gav en mer nyanserad bild av icke-heterosexualitet som något positivt.

Ett par informanter förknippar även den första förälskelsen i en annan tjej med negativa känslor, då det gjorde att hon var tvungen att "se sanningen i vitögat" och ta tag i den insikten att hon inte var heterosexuell. För vissa föll bitarna på plats i samband med förälskelsen, då de inte tidigare trott att de kunde bli förälskade i en tjej. För ett par av informanterna blev den första förälskelsen en anledning att komma ut genom att de berättade för sina vänner om förälskelsen. Den första kärleken beskrivs av ett par informanter som komplicerad av andra anledningar: att informanten själv redan levde i ett förhållande eller att tjejen man blev kär i hade ett förhållande och inte besvarade kärleken.

Några informanter beskriver att de blev kära i en tjej för första gången när de var redo för det, att de inte hade varit redo att ha ett förhållande eller att ha en relation med en tjej tidigare.

Komma ut

Flera informanter poängterar att komma ut är inte någonting man gör en gång för alla, utan att de behöver komma ut om och om igen i nya situationer: på arbetsintervjun, på bussen, hos tandläkaren, på banken etc. Att ständigt behöva komma ut är påfrestande, då omgivningen alltid reagerar på ett eller annat sätt (antingen positivt eller negativt). En informant menar att "*vi kommer behöva göra det hela våra liv... komma ut för människor, det tar liksom aldrig slut... tänk om [...] det skulle stå flata i pannan på mig, vad enkelt det skulle vara... [...] om det skulle göra det på alla som var homosexuella... då skulle man aldrig mer behöva komma ut liksom... fan vad skönt...*".

En informant menar att det är enklare att vara öppen som icke-heterosexuell idag än det var tidigare, men det är fortfarande lika svårt att komma ut. För flera tog det lång tid innan de kom ut för någon annan första gången, de hade då själva under en längre tid vetat att de inte var heterosexuella. Andra kom ut i princip så fort tanken slagit dem. En skillnad som tycks finnas i materialet är att det tog längre tid att komma ut för dem som kom ut i yngre ålder, det

vill säga att det är svårare att komma ut på högskolan/gymnasiet än på universitetet eller efter att ha flyttat hemifrån. Några informanter kom ut när de flyttat till en större stad eller en stad där ingen kände dem, då blev det enklare. Flera av informanterna kom ut i första gången i samband med att de inlett en relation med en annan kvinna. Några informanter menar att det blir lättare att komma ut för varje gång man gör det, några menar att det aldrig varit några problem.

Några informanter poängterar att de är måna om att komma ut öga mot öga så att de kan möta omgivningens reaktioner, i stället för att "nyheten" sprids med vinden.

Flera informanter tar upp frågan om att balansera öppenhet: hur öppen ska man vara? Hur öppen bör man vara? I vilka situationer är det angeläget att komma ut, och i vilka situationer är det bättre att "ligga lågt"? Informanterna har olika lösningar på detta, då några anser att det är viktigt att vara så öppen som det över huvud taget är möjligt, som en politisk handling, medan andra menar att situationen får avgöra eller att de föredrar att "inte skrika ut det" eller "kasta det i ansiktet på folk", de är dock ärliga om någon frågar. En informant menar att det är en fördel att inte se ut som den stereotypa bilden av den lesbiska kvinnan, då hon därmed kan vara "smygig" då hon vill och därmed kan välja sina strider, vilket hon inte kunnat om hon alltför mycket uppfyllt stereotypen.

De positiva effekterna av att komma ut är flera. Informanterna tar bland annat upp det positiva i att inte längre behöva dölja en del av sig själv för andra och att kunna vara mer öppen med sin omgivning. Flera informanter menar att de utvecklats som människor av att komma ut: att ha en positiv erfarenhet av att stå upp för sig själv gör att man blir bättre på att bejaka sig själv och får ett större självförtroende, även i andra situationer.

Relationen till ursprungsfamiljen

Många informanter beskriver att de var oroliga för att komma ut inför familjen, medan några inte alls oroade sig för detta. Bland dem som oroade sig fanns en oro grundad i homofoba uttalanden som föräldrarna hade gjort tidigare, eller en känsla av att föräldrarna inte skulle ha lätt att acceptera dotterns sexuella läggning. Oron gällde om föräldrarna skulle reagera negativt, kasta ut dottern eller vända henne ryggen. Ett par informanter väntade med att berätta för föräldrarna tills de flyttat hemifrån, och på så vis var mer oberoende av föräldrarnas reaktion.

Flera av dem som oroade sig för föräldrarnas reaktion berättar att reaktionen blev mer positiv än de trodde. Flera informanter beskriver att de inte fick någon större reaktion från familjen, varken positiv eller negativ, medan några beskriver att familjerelationerna blev bättre i och med att dottern berättat, då det öppnade upp för en större öppenhet i familjen. Flera informanter beskriver att deras partner accepterats fullt ut i familjen, och att deras familjemedlemmar numera står upp för homosexuellas rättigheter på jobbet och i bekantskapskretsen.

De negativa reaktioner informanterna mött från sina familjer handlar om både osynliggörande och direkt kritik. Ett par informanter beskriver att de sett sig tvungna att för en period avbryta kontakten med en förälder då föräldern ignorerat och/eller inte accepterat dotterns flickvän. Några informanter beskriver att familjen visserligen utåt sett accepterat dotterns relation, men att relationen ändå inte jämställs med heterosexuella relationer i familjen/släkten, vilket kommer till uttryck genom att flickvännen inte uppfattas som en lika självklar del av familjen som en pojkvän hade gjort vad gäller att bli bjuden till familjetillställningar och dylikt.

Relationen till vänner och bekanta

Flera informanter berättar om positiva reaktioner från vänner. Ett par informanter beskriver att relationen med vännerna blivit bättre genom att det nu finns en ökad öppenhet. Ett par informanter berättar att de fått positiva reaktioner från bekanta då mötet fått de bekanta att ompröva sin bild av homosexuella till att bli mer positiv. Några informanter menar att ens egen attityd påverkar – Frida säger att *”jag väntar mig acceptans och respekt för allting... då får jag det...”*

Många informanter beskriver dock även ett utanförskap bland vännerna, som kan yttra sig på olika sätt. Ett par informanter berättar att de under skoltiden ibland upplevde ett utanförskap då alla tjejkompisar var intresserade av och pratade om killar på ett sätt som de inte kunde delta i. Ett par informanter berättar om att de kände sig ensamma innan de berättade för vännerna, och att det var tungt att inte ha någon att dela detta med. Ett par informanter berättar att deras vänner visserligen lyssnat och inte kommit med några negativa reaktioner, men att de själva hade önskat att vännerna hade frågat mera och intresserat sig mera för detta som var en viktig fråga för informanten, istället för att bara säga att *”det är inget konstigt”* och sedan inte ta upp saken mera. Det var även tråkigt att kompisarna inte frågade om informanten sett några snygga tjejer på sistone, på samma sätt som de frågade andra om snygga killar.

Några informanter berättar om rädslan att bli kär i kompisar: att det skulle bli jobbigt, att kompisarna skulle tycka det var jobbigt eller äckligt. Det fanns också en rädsla för att kompisarna skulle tro att hon nu skulle bli kär i eller stöta på dem.

Homofobi/diskriminering

Ett par informanter beskriver att de inte blivit utsatta för homofobi eller diskriminering, medan många beskriver olika situationer då de upplevt homofobi eller diskriminering.

Flera informanter beskriver att deras förhållande inte tas på allvar på samma sätt som heterosexuella förhållanden, varken i familjen, bland vänner, ute på krogen eller på jobbet. Det verkar vara OK för män att ragga på en tjej som har flickvän, flickvännen refereras till som *”din kompis”*, släkten accepterar inte förhållandet fullt ut.

Negativa kommentarer och blickar från folk på stan är något flera informanter beskriver, medan flera även berättar att de upplever en viss rädsla för att utsättas för våld eller hatbrott av okända personer. Ett par informanter beskriver att det tar längre tid att lära känna människor för att sexualiteten står i vägen då människor har förutfattade meningar.

Reaktionerna på kommentarer och blickar varierar. Gunilla beskriver det som att *”[...] jag blir lite förbannad ibland liksom om det blir alldeles för tydligt... men då kan jag liksom... jag kan bli ganska full i skratt också som att jamen, titta då... om du tycker det är så roligt [fniss]”* Några informanter beskriver att homofobi får dem att tappa humöret, och att det ibland är svårt att hantera. Några informanter berättar att de inte utgår från att den uppmärksamhet de får är negativ. Ninni menar att mycket styrs av hennes egen inställning: *”[...] ser man bara på dem som tittar konstigt så kommer man ju uppleva det men bestämmer man sig för att alla bara tittar för att man är så jävla snygg så kommer man att se det alltså att... någonstans så handlar det så mycket om vad man själv utgår ifrån [...]”*

Diskriminering från samhällets sida är något flera informanter upplevt eller är rädda för att råka ut för. Denna diskriminering handlar om begränsade möjligheter att gifta sig och att skaffa barn, samt dåligt bemötande av samhällsinstanser som sjukvård och psykiatri.

Flera informanter menar att det egna utanförskapet som kvinna och icke-heterosexuell gör att de fått en ökad förståelse för och känner en ökad samhörighet med människor som tillhör andra utsatta grupper. Det har öppnat ögonen och gett perspektiv. Några informanter beskriver det som att de tar parti för andra utsatta grupper på grund av detta, även om de beskriver att de inte räcker till själva och ibland sätter folk i fack ändå. Ett par informanter poängterar att andra grupper har det värre: att vara vit och frisk gör att man trots allt är privilegierad gentemot många andra grupper.

Några informanter menar att homofobin är värre än de trott innan de kom ut. Ett par informanter beskriver en egen internaliserad homofobi. Några informanter uttrycker att det trots allt går åt rätt håll i samhället.

Arbetsliv

Frågan om att balansera öppenhet på jobbet är inte okomplicerad. Att behöva anpassa sig till situationen och välja sina strider, att inte kunna tvinga folk att acceptera, men heller inte tvinga sig själv att inte vara öppen innebär en känsla av begränsning. Informanterna beskriver därför att de måste skilja arbete och privatliv från varandra i större utsträckning än de annars skulle behöva.

Några informanter oroar sig för att bli diskriminerade och dömda för sin sexualitet mer än för det jobb de utför. Jobbintervjuer kan bli pinsamma och samtalet kan dö ut när flickvännen kommer på tal. Det finns en rädsla att möta kommentarer och motstånd både hos arbetskamrater och hos kunder/klienter. En informant berättar att hon gått miste om ett jobb på grund av att hon berättat om sin flickvän på jobbintervjun.

På vissa arbetsplatser har det fungerat bra, vissa informanter beskriver till och med att deras sexuella läggning är en fördel på deras jobb. Några informanter berättar enbart om positiva kommentarer på jobbet. Några informanter poängterar att de söker sig till arbetsplatser där det fungerar bra, där det går att vara öppen utan att det blir privat, eller där arbetet handlar om sexualitets-/HBT-frågor.

Barn

Alla informanterna har tagit ställning i frågan om barn; flera av informanterna har barn, är gravida eller är i stånd att påbörja "skaffa-barn-processen" tillsammans med sin flickvän, några går i sådana tankar men har inte påbörjat processen, medan några inte vill ha barn, varken nu eller senare.

De praktiska arrangemangen kring att skaffa barn är något som många av informanterna tar upp. Det har blivit enklare än tidigare, men det finns fortfarande praktiska problem som behöver lösas: hur ska man bli gravid, hur ska man lyckas uppfylla de snåriga reglerna för insemination, det kan bli dyrt osv.

Det finns hos flera av informanterna en oro över hur paret kommer att tas emot av sjukvården och av samhället. Det finns även en oro för hur barnet kommer att tas emot i skolan och längre fram. Kommer barnet att bli mobbat? Vad kommer barnet självt att tycka? Kommer det rättsliga skyddet att vara starkt nog, om en av mammorna går bort? Flera av informanterna

uttrycker dock en tillförsikt inför att detta kommer att ordna sig, och att oron inte skulle hindra dem från att skaffa barn. Ju vanligare det blir att ha två mammor, desto lättare kommer det att bli, anser de.

Kärnfamilj/normer

Det finns en stor spridning i materialet vad gäller synen på tvåsamhet och kärnfamilj. Flera av informanterna vill leva i ett tvåsamt förhållande, gärna gifta sig och eventuellt ha barn. Några av informanterna uttrycker tankar om att detta förhållande inte kommer att bli lika "tråkigt" som den heterosexuella kärnfamiljen, även om livet skulle organiseras på samma vis. Några är glada att slippa bli "kärnfamiljsstämplade", medan en uttrycker att det nog skulle bli svårt att bli kärnfamiljsstämplad även om man ville det.

Några av informanterna tar på ett eller annat sätt avstånd från det "traditionella" tvåsamma förhållandet, dels genom att poängtera vikten av att inte begränsa sig till kärnfamiljen och genom att lyfta fram möjligheten att dela vårdnaden om och den nära kontakten med barn med andra utanför förhållandet. En informant uttrycker att trycket från samhället att leva i kärnfamilj är starkare än trycket att vara heterosexuell, samtidigt som hon inte vill välja bort detta bara för att vara "anti". Ett par informanter är tveksamma till att leva i ett tvåsamt förhållande över huvud taget. En informant tar avstånd från det tvåsamma förhållandet i ett heteropar, men har inga problem med att leva så i ett homosexuellt förhållande.

Flickvännens betydelse

Många informanter beskriver sina flickvänner som mycket betydelsefulla. Förhållandet är viktigt då det ger trygghet, kärlek och insikt. Flickvännen har även betydelse för öppenheten. Relationen gör det lättare att berätta i mötet med andra människor, och flickvännen blir en anledning att vara öppen och tydlig: dels är informanterna stolta över sina flickvänner och vill därför visa dem för hela världen, dels vill de inte att hon, som Diana säger, "ska... omgöras till en kille i någon annans huvud".

Flickvännen är även betydelsefull i egenskap av någon att dela erfarenheter med. Någon som också vet hur det är att leva med en tjej, någon att bolla tankar med och bearbeta upplevelser med.

Mående

Några informanter uttrycker tankar om att de på ett eller annat sätt haft perioder då de mått dåligt av att inte vara heterosexuella. Det dåliga måendet har haft sitt ursprung i att inte kunna dela sina tankar med någon, skammen över att inte kunna eller våga vara öppen och känslan av att vara annorlunda, avvikande. Alla informanter uttrycker att de mår bra idag, och ett par informanter säger att de mår bättre idag än vad de hade trott tidigare att de skulle göra.

Några sätter sitt dåliga mående under tidigare perioder i samband med andra faktorer – det var kanske inte på grund av sexualiteten, men den blev en ursäkt att skylla sitt dåliga mående på under uppväxttiden, som Frida säger "för att man måste ju ha något... man måste ju ha något som att tycka synd om sig själv... så då blev det ju att... då blev det det...".

Den lesbiska stereotypen

Informanterna presenterar flera olika lesbiska stereotyper, främst negativa sådana som de själva haft tidigare, även om det även finns positiva bilder, eller bilder som stämmer överens med en själv. Några uppfattar sig inte leva upp till stereotypen genom yttre attribut: "jag ser ju inte så flatig ut... jag har ju såhär långt hår och... [...] jag har en lång grå kappa", eller

”det fanns nästan inte feminina tjejer ute då. Så jag blev ju trakasserad på [gaystället] också, av flator liksom som trodde att jag var faghag”.

Flera informanter beskriver negativa stereotyper från samhällets sida, som för vissa bidragit till den bild de själva hade innan de lärde känna personer som utmanade dessa stereotyper. En informant hade en bild av lesbiska som *”nån sorts kvinna, som var såhär allting dåligt. Äcklig, hemsk, uuu,...”*, några beskriver bilden av flatan som en butch man kan se på gayparader, manhaftiga kvinnor i skinnvästar, kvinnor utan smink med mer maskulina intressen: öl och sport, och tanken om att *”homosexuella kvinnor är ändå inte riktigt kvinnor”*.

Bilden av den lesbiska kvinnan som en asexuell varelse beskrivs också: *”lesbiska har en katt och... och klappar varandra på kinden och kammar håret...”*, eller *”man tänker att lesbisk kärlek är bara vänskap, ingen kärlek eller förälskelse, fint och mysigt”*.

Att stereotypen är så ensidigt negativ och snäv och de positiva förebilderna så få, är något som flera informanter betonar som negativt.

Möten med andra som inte är heterosexuella

Att möta andra som inte är heterosexuella är något som alla informanter betonar som betydelsefullt. Mötet kan vara ett möte med vänner eller bekanta eller historier om kändisar eller andra förebilder, Flera informanter som var tonåringar på 90-talet nämner Eva och Efva som viktiga förebilder¹⁶. Eva och Efva representerade en positiv bild som informanterna kunde ta till sig, skild från den stereotypiserade bilden av den lesbiska kvinnan. Jenny säger: *”och då så kunde jag liksom tänka att jamen där såg man ju [Eva Dahlgren] på konsert och hon är ju skitcool och så är hon ihop med en tjej... och... och skäms hon inte för det och... och då kunde det ju komma någon slags positiv känsla med det [...]”*

Måna informanter uttrycker att de saknade förebilder under tonåren, men att de fått tillgång till fler förebilder i senare ålder. Några efterlyser dock andra sorters förebilder idag, något som de fortfarande saknar: förebilder för hur man kan leva i ett långvarigt samkönat förhållande, förebilder för föräldraskap eller förebilder för hur man kan vara en *”Svenssonflata”*.

Mötet med andra var betydelsefullt på flera olika sätt. För vissa av informanterna normaliserades bilden av icke-heterosexualitet. För vissa innebar det ett stöd från andra som var i samma situation, medan det för vissa slutligen var mötet i sig som gjorde att de överhuvudtaget började tänka i sådana banor, att börja se något annat än heterosexualitet som en möjlighet och att det kunde gälla även dem själva.

Några informanter berättar att de genom att ta kontakt med och möta andra som inte är heterosexuella har fått nya vänner och sammanhang som de annars inte haft tillgång till, något som varit värdefullt. Många av informanterna beskriver en känsla av tillhörighet med andra icke-heterosexuella: *”jag blir glad av att träffa andra flator, då tänker jag ’ja, min sort!’”*

Flera av informanterna berättar att de främst umgås i HBT- eller feministiska kretsar för att det är där de känner sig mest hemma. *”Det är skönt att kunna vara allt jag är utan att känna mig konstig eller udda”*, medan några nästan uteslutande har heterosexuella vänner.

¹⁶ Eva Dahlgren och Efva Attling gifte sig den 25 januari 1996, vilket resulterade i stora rubriker. Eva och Efva blev därmed Sveriges första kvinnliga icke-heterosexuella kändisar.

Gayvärlden

Informanterna har varierande erfarenheter av den ”mer organiserade” gayvärlden, det vill säga föreningar, klubbar, grupper för icke-heterosexuella. Flera informanter har varit aktiva inom Gaystudenterna och liknande föreningar, andra har ingen sådan erfarenhet. Medan flera informanter har varit mycket ute på klubbar och uteställen för HBT-personer har några i princip aldrig rört sig i sådana sammanhang. En informant tar aktivt avstånd från politisk organisering eller föreningsmedlemskap baserat på sexuell läggning, utom möjligtvis för att hitta en partner: *”vi kan ha jättetrevliga fester... men jag tänker inte att gayvärlden egentligen skall driva något... för det går inte att driva något där alla tycker olika...”*

Både positiva och negativa erfarenheter av gayvärlden beskrivs. Det är positivt att möta likasinnade, att få stöd och identitet och att tillsammans arbeta mot gemensamma mål, något som några informanter lyfter fram som mycket betydelsefullt. Några av informanterna upplever dock att gayvärlden även varit begränsande: att det funnits krav på att man skall definiera sig, att man skall leva upp till vissa ”lesbiska ideal”, och, framför allt, att det varit svårt att bli accepterad om man identifierar sig eller lever bisexuellt. Ett par informanter menar att stämningen blivit mer accepterande de senaste åren.

Teorier

Informanterna lägger varierande vikt vid feministiska teorier och queerteori. Ett par informanter betonar att de är feminister men inte är särskilt belasta på feministiska teorier. Flera informanter anser att teorier haft en stor betydelse för dem. Dels har teorierna varit till hjälp som verktyg *”har gett redskap att kämpa med som är större än jag själv”*, dels har teorierna haft betydelse för identiteten *”queer passade mig väldigt bra, gav stolthet och styrka – gay var mer garderobsaktigt”* eller *”jag är liksom så ihopplockad och föränderlig... som man pratar om”*.

Erfarenheter av psykologi/psykiatri

Några informanter tar upp frågan om bemötande från psykologer under intervjun. Informanterna efterlyser större kunskap om HBT-frågor hos psykologer. De uttrycker att det finns en risk för att det i en terapisituation fokuseras för mycket på sexualiteten som orsak till psykisk ohälsa och att andra faktorer därmed kommer i skymundan. En informant påpekar att heteronormativitet är en stor anledning till psykisk ohälsa, något som är viktigt att vara observant på istället för att problematisera sexualiteten som sådan. En informant menar att det på grund av ovanstående faktorer inte är lätt att välja terapeut: *”antingen går man till någon som inte förstår sig på sexualitet, eller så går man till någon terapeut på RFSL som man sedan träffar på nästa gayfest”*.

Övrigt

Övriga teman kom upp under intervjuerna, berördes kort och presenteras därför inte närmare i innehållsanalysen. Två av dessa teman kan eventuellt vara intressanta att fokusera på i framtida studier:

- Några informanter lyfte fram Internets betydelse för att få kontakt med andra icke-heterosexuella.
- Några informanter betonade att de som icke-heterosexuella är väldigt känsliga för politiska beslut, både angående specifika frågor som rätt att adoptera och rätt till inseminering, men även det allmänna politiska klimatet och dess inställning till HBT-frågor. Ett par informanter oroade sig speciellt över att klimatet skulle bli hårdare i och med det regeringsskifte åt höger som inträffat ett halvår innan intervjuerna genomfördes.